

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních studií

Bakalářská práce

**Totalitní režimy v Evropě: případová studie českých
zemí v časovém období 1939 - 1989**

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Blanka Wurst, Ph.D.

Autor: Blanka Knedlová

© 2013 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra humanitních věd
Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Knedlová Blanka

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Totalitní režimy v Evropě: případová studie českých zemí v časovém období 1939 - 1989

Anglický název

Totalitarian regimes in Europe: case study of Bohemia between the years 1939 - 1989

Cíle práce

Cílem předložené bakalářské práce je analyzovat procesy, které probíhaly na českém území ve spojitosti s totalitními režimy. Obecná část je věnována hlavním charakteristikám vybraných totalitních režimů na Evropském území, jejich představitelům (diktátorům), a také srovnání režimů totalitních a demokratických. Část praktická je zaměřena na totalitní režimy, které jsou bezprostředně spojeny s českým územím. Cílem je tedy analyzovat situaci v českých zemích v daném časovém rozmezí, rozebrat s ní spojené události a zhodnotit dopady (pozitivní i negativní) nedemokratických režimů na vývoj české společnosti v rurálním kontextu. Cílem v zemědělské oblasti je poukázat na likvidaci soukromého hospodářství, pronásledování vesnických sedláků a celkově napáchané škody v zemědělském sektoru.

Metodika

V této bakalářské práci bude použita neinvazivní technika sběru dat – studium dokumentů. Bude provedena primární a sekundární analýza dat. Bude čerpáno z řady rozličných zdrojů, zejména z knižních publikací, článků, kronik, deníků a v neposlední řadě i internetových zdrojů. Práce bude vycházet rovněž z vyprávění a svědectví těch, kteří dobu totalitních režimů zažili. K pochopení a dokreslení situace v českých zemích ovládané totalitním režimem může být nápomocna i filmová produkce, historické dokumenty a televizní seriály. Pro účely praktické části budou provedeny semistandardizované rozhovory.

Harmonogram zpracování

podzim 2012 - vypracování teoretické části práce

březen 2013 - dokončení praktické části práce a odevzdání

Rozsah textové části

30 - 40 str.

Klíčová slova

totalitní režimy, demokracie, fašismus, nacismus, komunismus, zemědělství, socio-ekonomická rešerše

Doporučené zdroje informací

BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů. 2004

ČMEJREK, Jaroslav. Moderní společnost a problémy politiky. 2007

DAHL, Robert A. Demokracie a její kritici. 1995.

Brož, J.: Adolf, Hitler. 2010.

ČORNEJ, Petr a Ivana ČORNEJOVÁ. Dějepis pro střední odborné školy: České a světové dějiny. Praha, 2006, 194-195. ISBN 80-7235-194-X.

KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno: Barrister & Principal, 2001. ISBN 80-85947-75-7.

RIDLEY, Jasper. Mussolini. 2002.

Vedoucí práce

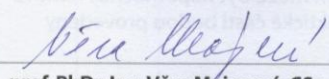
Wurst-Hašová Blanka, PhDr., Ph.D.

Konzultant práce

Wurst Hašová Blanka, PhDr., Ph.D.

Termín odevzdání

březen 2013

prof. PhDr. Ing. Věra Majerová, CSc.

Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr.h.c.

Děkan fakulty

V Praze dne 17.1.2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Totalitní režimy v Evropě: případová studie českých zemí v časovém období 1939 - 1989" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 12. března 2013

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Blance Wurst za cenné konzultace a rady, dále mé rodině za trpělivost a pomoc při celém studiu a všem respondentům, bez kterých by tato práce nikdy nevznikla.

Totalitní režimy v Evropě: případová studie českých zemí v časovém období 1939 - 1989

Totalitarian regimes in Europe: case study of Bohemia between the years 1939 - 1989

Souhrn

Bakalářská práce „Totalitní režimy v Evropě: případová studie českých zemí v časovém období 1939 – 1989“ je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické.

Teoretická část je zaměřena na samotnou definici totalitarismu a srovnání demokracie a totalitního režimu. Následně jsou zde popsány totalitní režimy, které ovlivnily celou Evropu a představeni diktátoři, kteří k totalitě neodmyslitelně patří. V neposlední řadě je práce zaměřena na situaci, která nastala v zemědělském sektoru po roce 1948.

Praktická část vychází z přepisů rozhovorů s vybranými respondenty, kteří dobu totalitního režimu zažili a byli schopni a ochotni o ni podat svá svědectví.

Cílem práce je analyzovat procesy, které probíhaly na území Čech a Moravy ve spojitosti s totalitními režimy.

Klíčová slova: totalitní režimy, demokracie, fašismus, nacismus, komunismus, zemědělství

Summary

This bachelor thesis „ Totalitarian regimes in Europe: case study of Bohemia between the years 1939 – 1989“ is divided into two parts – theoretical and practical.

The theoretical part is focused on the definition of the totalitarianism and comparison of the democracy and the totalitarian regime. This part is followed by the description of the totalitarian regimes, that influenced the whole Europe and the introduction of the dictators who are an essential part of the totalitarianism. Finally this thesis is also focused on the situation in the agricultural sector which began after 1948.

The practical part consists of transcripts of interviews with selected respondents who experienced a period of totalitarian regime and were able and willing to give their testimony.

The aim of the thesis is to analyze the situation in the Czech lands during the communist regime.

Keywords: totalitarian regimes, democracy, fascism, nazism, communism, agriculture

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Cíle práce a metodika.....	11
2.1	Cíle práce	11
2.2	Metodika	11
3	Teoretická východiska.....	12
3.1	Definice pojmu „totalitarismus“	12
3.2	Totalitní režim versus demokracie.....	13
3.2.1	Demokracie.....	13
3.2.2	Kritika demokracie.....	13
3.2.3	Totalitní režim.....	14
3.3	Nejznámější totalitní režimy	15
3.3.1	Fašismus	15
3.3.2	Nacismus	15
3.3.3	Klerofašismus	16
3.3.4	Komunismus	16
3.4	Totalitní režimy v Evropě	18
3.4.1	Komunistické Rusko	18
3.4.2	Nacistické Německo („Třetí říše“).....	20
3.4.3	Fašistická Itálie	21
3.5	Významní diktátoři	22
3.5.1	Diktátor dříve a dnes	22
3.5.2	Společné znaky diktátorů	22
3.5.3	Diktátoři světového významu	22
3.5.3.1	Adolf Hitler (1889-1945).....	23
3.5.3.2	Josif Džugašvili „Stalin“ (1878 – 1953).....	24
3.5.3.3	Benito Mussolini (1883 – 1945).....	24
3.6	Nacismus v českých zemích.....	26
3.6.1	Od Mnichovské dohody k Protektorátu Čechy a Morava	26
3.6.2	Kult osobnosti – Reinhard Heydrich.....	27
3.6.3	Konec války v Čechách.....	28
3.7	Komunistický režim na území tehdejšího Československa	29

3.7.1	„Vítězný“ únor 1948	29
3.7.2	Procesy 50. let.....	29
3.7.3	„Pražské jaro“ 1968.....	30
3.7.4	Sametová revoluce 1989.....	30
3.8	Totalitní režim a zemědělství	31
3.8.1	Kolektivizace	31
3.8.2	Zemědělské procesy	32
3.8.3	Případ Babice.....	32
4	Analytická část	33
4.1	Příběh respondenta B. K.	33
4.2	Příběh respondenta S. K.	34
4.3	Příběh respondentky D. K.	35
4.4	Příběh respondenta K. Š.	36
4.5	Příběh respondenta L. Č.	37
4.6	Příběh respondentky B. CH.....	39
4.7	Příběh respondentky M. P.	40
4.8	Příběh respondentky K. Ř.	41
4.9	Příběh respondentky E. P.	42
5	Výsledky a diskuze	44
6	Závěr	47
7	Seznam použitých zdrojů	49
8	Seznam grafů	51
9	Přílohy	52

1 Úvod

Historie je nabitá důležitými událostmi, které často překračují hranice daného státu a zasahují celý svět. Sláva se střídá s úpadkem, bitvy a války z rozličných důvodů se střídají s mírem. Každá země má ve své historii události, které vyzdvihuje či dokonce oslavuje nebo na ně naopak zapomíná a snaží se je co nejméně připomínat.

Tato práce se zabývá totalitními režimy, tedy poměrně diskutovaným tématem, které se do světové historie velmi silně zapsalo. Popisuje některé totalitní režimy a jejich představitele, porovnává i zřízení demokratická a totalitní.

Práce se nejvíce zaměřuje na totalitní režimy na českém území a zahrnuje popis režimů, které ovlivnily život u nás, tj. fašismus a komunismus. V práci jsou oba režimy detailně popsány, jsou zde představeni i diktátoři, kteří k totalitnímu režimu neodmyslitelně patří, dále jsou zde analyzovány některé důležité události (kolektivizace), nejznámější procesy s „údajnými“ zrádci, změny a v neposlední řadě důsledky totalitních režimů – a to jak negativní, tak i ty pozitivní.

Téma jsem si zvolila z toho důvodu, že je v naší době stále poměrně aktuální.

2 Cíle práce a metodika

2.1 Cíle práce

Cílem předložené bakalářské práce je analyzovat procesy, které probíhaly na českém území ve spojitosti s totalitními režimy v daném časovém rozmezí, rozebrat s nimi spojené události a zhodnotit dopady (pozitivní i negativní) nedemokratických režimů na vývoj české společnosti. Důraz je kladen na situaci v zemědělství, zejména na likvidaci soukromého hospodářství, pronásledování vesnických sedláků a celkově napáchané škody v zemědělském sektoru.

2.2 Metodika

V této bakalářské práci byla použita neinvazivní technika sběru dat – studium dokumentů. Tato technika (jak již napovídá samotný název) respondenty nijak neobtěžuje, výzkumník má na výběr z mnoha rozličných zdrojů, kterými jsou knižní publikace, články, kroniky, deníky a v neposlední řadě i internetové stránky. K pochopení a dokreslení situace v českých zemích ovládané totalitním režimem může být nápomocna i filmová produkce, historické dokumenty a televizní seriály.

Pro účely praktické části byl vytvořen dotazník s otázkami, které byly pokládány respondentům v semistandardizovaném interview. Použita tedy byla technika kvalitativního výzkumu. Respondenti byli vybíráni tak, aby byli schopni popsat dobu ovládanou komunistickým režimem v Čechách.

3 Teoretická východiska

Teoretická část se zaměřuje především na vysvětlení důležitých pojmů, které se týkají problematiky totalitních režimů. Ve stručnosti jsou zde také představeny totalitní režimy, které Evropu ovlivnily (nacismus, fašismus, klerofašismus a komunismus) a diktátoři, kteří k jednotlivým režimům neodmyslitelně patří (Adolf Hitler, Josif Džugašvili, Benito Mussolini).

3.1 Definice pojmu „totalitarismus“

Mnoho autorů se zabývalo definicí tohoto pojmu a při vymezení podstatných charakteristických bodů vycházeli z analýzy nacistického a komunistického režimu.

Totalitarismus je nedemokratická forma vlády, která je typická nastolenou ideologickou propagandou, neskrývaným terorem a brutalitou. Totalitní stát ovládá a řídí ekonomiku (tzv. centrálně řízená ekonomika), zasahuje nejen do politického (veřejného), ale i soukromého života obyčejných lidí. Je zřízena tajná policie a zavedena cenzura.

Totalitní režim je charakterizován těmito rysy:

- existuje oficiální ideologie, kterou musí přijmout všichni členové společnosti
- veškerý veřejný i soukromý život ovládá jediná politická strana, která má ve svém čele jediného vůdce
- pojetí práva a spravedlnosti je zcela podřízeno stranickému zájmu (závislá justice)
- ekonomika státu podléhá centrálnímu řízení a kontrole
- vládce či strana mají absolutní kontrolu armády
- vládce či strana ovládá veřejné mínění – prostředky masové komunikace (tisk, rozhlas, televize, knižní publikace) jsou plně pod kontrolou. S tímto bodem úzce souvisí cenzura
- existence dokonalého systému fyzické a psychologické kontroly společnosti prostřednictvím tajné policie (KGB, gestapo)¹

¹ BALÍK, Stanislav a Michal KUBÁT. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. 2004, s. 35-42.

3.2 Totalitní režim versus demokracie

Demokracie a totalitní režim jsou dvě formy vlády, kdy první představuje vládu, kterou mohou svým způsobem ovlivňovat obyčejní lidé (občané), zatímco druhá forma je vláda, která je záležitostí určité skupiny či dokonce pouze jednoho člověka. Obě formy mají své příznivce i kritiky (odpůrce), převažuje však názor, že demokracie je pro obyčejného člověka prospěšnější volba.

3.2.1 Demokracie

Demokracie (z řeckého „demos“ = lid a „kratos“ = moc, panství) je jeden z nejčastěji používaných termínů ve veřejném životě. Demokracie se postupně vytvářela a prošla třemi transformacemi, než získala podobu moderní demokracie, jak ji chápeme dnes.

Historicky první formou demokracie je demokracie přímá, která existovala v Řecku. Každý svobodný občan² se podílel na rozhodování, které probíhalo i několikrát do roka.

Dnešní moderní demokracie má podobu demokracie zastupitelské (nepřímé). Občany, kteří se mohli stát součástí rozhodovacího procesu, se stali všichni obyvatelé daného státu. Svou vůli mohou projevit zprostředkovaně, přenesením svého podílu na moci na zvolené zástupce pomocí voleb. Mohou se stát i aktivním účastníkem voleb. Dosažením určitého věku vzniká možnost být zvolen. Zastupitelská demokracie zachovává všechny znaky demokracie, mezi které patří:

- a) rovnost občanů
- b) zásada plurality (možnost výběru)
- c) dočasnost politické moci
- d) kontrola lidu
- e) dělba moci
- f) většinový princip
- g) ústavnost³

3.2.2 Kritika demokracie

Samotný pojem „demokracie“ je pro kritiky velkým lákadlem. Kritiky demokracie lze rozdělit do tří základních skupin.

² svobodným občanem nebyli cizinci, otroci ani ženy. Ani svobodní občané si nebyli ve svém postavení rovni. Majetní měli lepší podmínky pro účast na shromáždění, než ti, kteří vlastnili majetku méně

³ ČMEJREK, Jaroslav. *Moderní společnost a problémy politiky*. 2007, s. 96-100.

První skupinu tvoří zásadní nepřátelé demokracie, kteří mají stejný názor jako řecký filozof Platón. Robert A. Dahl tvrdí, že tito kritici se domnívají, že i když demokracie je v zásadě možná, je ve své podstatě naprosto nežádoucí.

Druhou skupinu tvoří méně radikální nepřátelé demokracie, kteří věří, že i když by demokracie mohla být žádoucí, ve skutečnosti je zásadně nemožné její fungování.

Poslední skupina je tvořena těmi, kteří jsou demokracii nakloněni a chtějí ji udržet, přesto jsou k ní v určitém pohledu kritičtí.

První dvě skupiny jsou tedy skupinami, které jsou tvořeny kritikou nepřátelskými, poslední skupina je skupinou kritiků sympatizující s demokracií.⁴

3.2.3 Totalitní režim

Totalitní režim je polárním protikladem zastupitelské demokracie. Vznik totalitních režimů byl umožněn nedostatky a selháními nových, mladých a nezakotvených demokratických režimů, které v Evropě vznikly po 1. světové válce. Poválečná situace zapříčinila mnoho problémů (např. vysoká míra nezaměstnanosti, rozvrácené národní hospodářství, znehodnocení měny, bída a hlad), které nezkušení, demokratičtí, političtí představitelé nedokázali zdárně vyřešit. V této nepříznivé situaci sílily pozice politických směrů, které široké veřejnosti nabízely jednoduchá a srozumitelná řešení. Největšího vzestupu se dočkal komunistický a fašistický totalitní režim.

Znaky totalitních režimů jsou přes drobné odlišnosti stejné. Režimy se vyznačují antiracionalismem, je kladen důraz na ideologii a velkou roli hraje vůdce, který je vzorem dokonalosti pro ostatní. Diktátorský režim nepřipouští žádné opoziční názory a vládne neomezenou mocí⁵. Moc je podporována režimní propagandou a zabezpečována dokonalým policejním orgánem. Všichni nepřátelé režimu jsou likvidováni.

⁴ DAHL, Robert A. *Demokracie a její kritici*. 1995, s. 8

⁵ DRÁBOVÁ, Renáta a ZUBÍKOVÁ, Zdeňka. *Společenské vědy*. 2007, s. 32.

3.3 Nejznámější totalitní režimy

20. století je pevně spjato s výraznými ideologiemi, které se svým působením zapsaly do dějin celého světa. Tyto ideologie jsou typické pro totalitní režimy. Světový význam zaznamenala především ideologie fašistická a komunistická. Fašismus se spolu s komunismem staly hnutím, které nejvíce ohrožovaly všechny principy demokracie (odstranění politických stran, svobodných voleb a zamezení svobodě slova i tisku).

3.3.1 Fašismus

Fašismus (z italského „fascismo“) označuje v původním slova smyslu italský fašismus, který byl veden Benitem Mussolinim. Itálii ovládal od roku 1922 až 1943, kdy bylo italské území obsazeno Němci.

Fašismus se vyznačuje vypjatým nacionalismem (tzn. upřednostňování vlastního národa před ostatními), klade důraz na vládu pevné ruky, pohrdá demokracií, zdůrazňuje individuální schopnosti a je pro něho nezbytný kult osobnosti vůdce („duce“). Takový vůdce je dokonalý, jeho názory jsou neomylné a je vzorem pro všechny ostatní. Fašismus nemá přímého nepřítele, spatřuje ho však ve všem, co se mu hodí (likvidace konkurence – komunisté, různé menšiny). Mistrně využívá propagandu ve svůj prospěch a má velkou podporu obyvatelstva. Fašismus se také nebrání spojení s jinými národy za účelem spolupráce.⁶

3.3.2 Nacismus

Nacismus (z německého „Nationalsozialismus“ – nacionální socialismus) je označení pro ideologii, která vychází z fašismu. Nacismus má však navíc určité specifické znaky. Nacistická ideologie byla uplatňována v Německu a to od roku 1933 do roku 1945, kdy Německo kapitulovalo ve 2. světové válce.

Hlavním tvůrcem a představitelem nacistické ideologie se stal Adolf Hitler, autor knihy *Mein Kampf*, v níž vyložil celému světu své učení. Hitler postavil svou ideologii na důsledném uplatňování rasové teorie, antisemitismu⁷, odsuzování versailleského systému, který podle jeho názoru ponížil a zruinoval Německo a na prosazování požadavku sjednocení všech Němců do jednoho státu.

⁶ BALÍK, Stanislav a KUBÁT Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. 2004, s. 101.

⁷ antisemitismus - náboženská, národnostní a rasová nesnášenlivost projevující se nenávisť vůči Židům

Důležitým pilířem nacismu je klasifikace ras podle etnického původu na významově nerovné skupiny. Nejvyšší (nadřazenou) rasu tvoří Němci, kteří jsou předurčení k ovládnutí světa. Slované jsou naopak přirození otroci a mají sloužit a pracovat pro Němce, Židy a Cikány je třeba úplně odstranit z důvodu napomáhání vnitřnímu rozkladu společnosti. Nacismus proto zavádí kromě táborů koncentračních i tábory vyhlazovací.

Podle nacistické ideologie lze svět charakterizovat jako boj o nadvládu mezi Němci (dobro) a Židy (zlo), z nichž jen jeden z nich může zvítězit.

Vzhledem k tomu, že nacismus vychází z fašismu, jejich základní charakteristické znaky jsou stejné. Platí zde tedy silný nacionalismus, důraz na jedince, likvidace nepohodlných členů společnosti, kult osobnosti diktátora (něm. Führer) atd.⁸

3.3.3 Klerofašismus

Klerofašismus je politický režim, který je charakterizován spoluprací vůdce s katolickou církví, která představuje záruku stability a ochrany, a prvky fašismu. Tento režim je spojen se jménem generála Francisca Franca a byl uplatňován především ve Španělsku.

„Frankismus“ se vyznačoval netolerancí k národnostním menšinám (Katalánci, Baskové) a skončil až Frankovou smrtí roku 1975.

3.3.4 Komunismus

Komunismus (z latinského „communis“ – společný) je označení pro politickou ideologii, která požaduje společné vlastnictví a odstranění třídních rozdílů mezi lidmi ve společnosti. Komunistická ideologie se začala šířit ze Sovětského svazu a po 2. světové válce ovládla celý východní blok, kde vydržela až do roku 1989.

Komunistickou ideologii zformulovali již v polovině 19. století Karel Marx a Bedřich Engels. Jejich dílo mělo původně sloužit jako univerzálně platný návod, bylo však podle potřeby měněno. Původní marxistická ideologie podávala vysvětlení, proč má být kapitalismus pro svou přežitost a nedokonalost nahrazen socialismem. Základem je likvidace soukromého vlastnictví. Marx věřil, že v kapitalistické společnosti proti sobě stojí dvě třídy – buržoazie a proletariát. Proletariát představuje zbídačené masy, které jsou ve své podstatě otroky buržoazie.

⁸ BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. 2004, s. 101-103.

Výsledkem komunismu je tedy vytvoření beztřídní společnosti, ve které jsou všechny výrobní prostředky v kolektivním vlastnictví. V této utopické vizi by bohatství bylo rozdělováno ku prospěchu všech.

Komunismus má několik rysů, kterými je charakterizován. Je zde (stejně jako u dalších totalitních režimů) kladen důraz na kolektivní spolupráci, proklamuje přátelství mezi národy (internacionalismus), je přítomen kult osobnosti, mistrné ovládní propagandy, používání násilí a zastrašování, likvidace všech nepřátel a odpůrců režimu (boháči, podnikatelé, atd.)⁹

⁹ BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. 2004, s. 104.

3.4 Totalitní režimy v Evropě

Období po 1. světové válce připravilo živnou půdu pro vznik totalitních režimů. Totalitní režimy a jejich ideologie se začaly šířit z několika míst. Důvodem pro jejich vznik byla dlouhodobá krize, která existovala především v poraženém Německu a také v Rusku. Mezi režimy, které ovlivnily celou Evropu, patří fašismus, komunismus a klerofašismus.

3.4.1 Komunistické Rusko

Komunistický režim v Sovětském svazu byl nejstarším a nejdéle trvajícím totalitním režimem v Evropě. Ideologicky stál tento režim na základech marxismu, částečně doplněného Leninovým vkladem. Cílem komunistického režimu v Rusku byla totální změna a vytvoření beztřídní společnosti.

V Rusku byl nesnesitelný hlad, hospodářství se hroutilo a lidé byli čím dál nespokojenější. Komunistická strana se dostala k moci díky převratu v roce 1917 („Velká říjnová socialistická revoluce“), kdy se bolševikům podařilo svrhnout Prozatímní vládu. Stalo se tak v noci z 24. na 25. října 1917.¹⁰ Její moc však byla zpočátku omezena. V Rusku vznikl střet mezi dvěma ozbrojenými skupinami, které hájily na jedné straně zájmy bolševické strany (Rudá armáda) a na straně druhé příslušníků zrušených stran, podnikatelů a šlechticů, kteří stáli proti Leninovi (Bílá garda). Rudá armáda vedena komunisty po mnoha zvratech druhou stranu porazila a v roce 1922 byl vytvořen Svaz sovětských socialistických republik (SSSR), k němuž byly časem připojeny další státy, např. Ukrajina, Bělorusko, Gruzie, Moldávie, Lotyšsko atd.

Lenin Sovětskému svazu velel až do roku 1922, kdy se na scéně objevil další hráč – Stalin. Ten byl v tomto roce zvolen generálním tajemníkem strany a okamžitě se snažil získat absolutní moc pro sebe, v čemž mu pomáhaly Leninovy záchvaty mrtvice. (V roce 1924 utrpěl další záchvat mozkové mrtvice, kterému podlehl).¹¹ Po jeho smrti Stalin použil všechny nástroje, které mu poskytovalo jeho postavení. Postupně své soupeře politicky i fyzicky likvidoval a nakonec jeho snažení vedlo k soustředění moci do jeho rukou. Stalin zahájil industrializaci a kolektivizaci zemědělství, čímž dosáhl naprosté kontroly nad obyvatelstvem.

¹⁰ SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. 2009, s. 68-69.

¹¹ BLUNDELL, Nigel. *J. V. Stalin*. 1998, s. 30

Důležitou roli hrála na sovětské scéně Leninem založená tajná policie, která během času změnila svůj název, její postupy zůstávaly stejné (Čeka, NKVD, KGB). Tato instituce měla za úkol prováděním teroru zajišťovat a upevňovat vedoucí pozici strany.

Jakmile Stalin dosáhl definitivního vítězství, rozeběhly se naplno politické monstrprocesy proti všem možným skupinám obyvatel (církvní představitelé, inteligence, kulaci, armádní představitelé, vrcholní představitelé strany). K největší vlně procesů a čistek došlo v letech 1936-1938. Všichni nepřátelé byli buď rovnou zlikvidováni, nebo posláni do koncentračních táborů (tzv. Gulagy), které málokdo přežil. Celkový počet obětí komunismu nelze přesně spočítat, realistické odhady však mluví o 20 milionech mrtvých.

V srpnu 1939 uzavřel Sovětský svaz pakt o neútočení s nacistickým Německem. Byl proto překvapen německým útokem v roce 1941. Došlo k oslabení totalitních prvků, ale jakmile bylo nebezpečí zažehnáno a němečtí okupanti byli vytlačeni ze sovětských území i z podstatné části východní a střední Evropy, situace se vrátila k původnímu stavu.

Stalin kolem sebe vybudoval neobvykle silný kult osobnosti, výborně zneužil režimní propagandu, ve které vystupoval jako dobrý pastýř, moudrý hospodář, vůdce národů apod.

Další připravované čistky (např. židovská) zastavila Stalinova smrt v březnu 1953.

Na Stalinovo místo nastoupil N. S. Chruščov, díky kterému došlo k uvolnění situace. Byl také první, který veřejně odsoudil kult osobnosti Stalina, propustil mnoho vězňů z gulagů a provedl řadu liberálních reforem. Tím se však znelíbil některým svým spolupracovníkům a byl v roce 1964 nahrazen Leonidem Iljičem Brežněvem, který situaci vzal znovu pevně do ruky a poměry v zemi nemilosrdně utužil. Je zodpovědný i za vyslání sovětských tanků do Československa v roce 1968.

V roce 1985 se na místo generálního tajemníka ÚV dostal Michail Sergejevič Gorbačov, který uskutečňoval změny, které zlepšily fungování sovětského systému a pomohly k ukončení studené války, výrazně však přispěly i k rozpadu sovětského impéria (1989).¹²

¹² BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. 2004, s. 125-130.

3.4.2 Nacistické Německo („Třetí říše“)

Německý režim nacionálního socialismu pod vedením Adolfa Hitlera v letech 1933 – 1945 slouží jako další příklad totalitního režimu. Pro nacistické Německo se také používá označení „Třetí říše“.

Po konci 1. světové války se Německo dostalo do hluboké krize a to především kvůli vysokým válečným reparacím, které byly sjednány ve Versaillské smlouvě (1918). Německou situací byl snad nejvíce znepokojen Adolf Hitler, který vstoupil do politické strany s názvem Nacionálně socialistická německá dělnická strana (NSDAP). V roce 1923 se po vzoru Mussoliniho pokusil o převrat, ale jeho pokus byl zmařen a Hitler se ocitl ve vězení. Po propuštění se vrátil do „své“ strany, využil krize ve svůj prospěch, a když prezident Hindenburg neviděl jiné východisko, jmenoval Hitlera říšským kancléřem (1933). V nových volbách NSDAP získala většinu, zakázala ostatní politické strany a nastolila totalitní nacistický systém.

Nacistická ideologie slavila (alespoň ze začátku) úspěch a to díky geniálnímu spojení socialismu pro dělnickou třídu, antibolševismu pro podnikatele, nacionalismu a antisemitismu. Režim rozvinul moderní metody propagandy, které zaměřil na rasovou ideologii a koncepci životního prostoru.

Stačila jen krátká doba na to, aby NSDAP a její ozbrojené organizace ovládly státní aparát a veřejný život. Pro realizaci nacistických cílů bylo potřeba zřízení tajné státní policie (gestapo), systému koncentračních a vyhlazovacích táborů a propagandistického aparátu – všechna média byla podřízena stranickému vlivu. Nacistickými cíli byla likvidace všech nepřátel a odpůrců režimu, vyvraždění Židů a dobytí východního životního prostoru.

V roce 1938 se agrese a násilí vůči židovskému obyvatelstvu vystupňovalo do události nazvané „Křišťálová noc“, kdy rozvzteklí příslušníci SS napadaly Židy, ničili jejich obchody a kultovní místa (především synagogy). Tomuto činu dodává na hrůznosti to, že do těchto činností se aktivně zapojili i obyčejní obyvatelé, kteří vyhánění Židů vítali potleskem a výkřiky radosti a tragické scény ukazovaly s nadšením svým dětem.

Prvním cílem Hitlerovy mezinárodní agrese se stalo Rakousko. Hitler již dlouho spřádal plány, jak připojit území, obývané hlavně německy hovořícím obyvatelstvem k Německu. V roce 1938 provedl tzv. „anšlus“, který byl zakázán Saint-Germainskou smlouvou. Připojení vyvolalo britské a francouzské protesty, ale na nic jiného se velmoci

nezmohly a Hitlera tím tak povzbudily k dalšímu konání. 29. března 1938 uzavřel Hitler s vítěznými velmocemi Mnichovskou dohodu, díky které získal území Sudet, které patřilo k ČSR, Führer však argumentoval tím, že v těchto oblastech žije nejvíc Němců, proto Sudety patří jednoznačně pod německé území. 15. 3. 1939 poslal německá vojska do Čech, kde byl vytvořen Protektorát Čechy a Morava. Potom už nic nestálo v cestě rozpoutání 2. světové války.

Totální moc si NSDAP s Hitlerem udržela až do konce druhé světové války, kdy Hitler spáchal sebevraždu, a strana byla zakázána.

Přestože vláda německého nacionalismu byla poměrně krátká, padlo jí za obět' obrovské množství obětí - cca 25 milionů. Za obět' padlo 15 milionů civilistů, kteří byli zabiti v okupovaných územích, z toho přes 5 milionů obětí bylo židovské národnosti.¹³

3.4.3 Fašistická Itálie

Itálie byla po 1. světové válce hospodářsky i sociálně vyčerpaná. Tížilo ji i vědomí, že přestože ve válce stála na straně vítězných mocností („Dohody“), její poválečné nároky nebyly zdaleka uspokojeny. Nespokojenosti využila fašistická strana, která byla vedená Benitem Mussolinim. Mussolini byl vynikající řečník, který dokázal zfanatizovat davy a získat takovou popularitu, že se v roce 1922 cítil natolik silný, že společně se svými stoupenci, uspořádal tzv. „Pochod na Řím“. Vláda se proti nim neodvážila zasáhnout a ustoupila. Mussolini byl jmenován ministerským předsedou a terorem a zákazy začali fašisté okamžitě likvidovat všechny nefašistické organizace.

V roce 1926 vyhlásil Mussolini diktaturu jedné strany, zavedl cenzuru a využíval propagandu ve svůj prospěch. Ve 2. světové válce se Itálie stala spojencem nacistického Německa a od té doby se v Itálii začalo i s vyhlazováním židovského obyvatelstva. V roce 1943 ztratil Mussolini podporu a byl uvězněn. Byl osvobozen Němci a zůstal pod jejich ochranou až do roku 1945, kdy se pokusil o útěk, byl zajat a zastřelen.¹⁴

¹³ BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. 2004, s. 130-133.

¹⁴ RIDLEY, Jasper. *Mussolini*. 2002.

3.5 Významní diktátoři

3.5.1 Diktátor dříve a dnes

Diktátor (z lat. „dictator“) označuje oficiální mimořádnou funkci do které je jedinec jmenován senátem. Tato funkce vznikla již v Římě. Diktátor byl zvolen z důvodu dlouhodobé krize v zemi, jeho úkolem bylo zemi z krize vyvést. Za tímto účelem získal téměř neomezené pravomoci, doba jeho vlády byla však pouze na dobu určitou (max. 6 měsíců). Významným představitelem diktátora byl např. Gaius Julius Caesar.

Později označení „diktátor“ získalo poněkud jiný význam. Diktátor je chápán jako absolutistický vládce, který ovládá nejen moc výkonnou, ale i zákonodárnou. Nejčastěji je spojován s tyraníí nebo jinou formou nedemokratické vlády, kdy je veškerá moc soustředěna do rukou jednoho vládce. Většina moderních diktátorů získala moc pomocí ozbrojeného státního převratu, ale existují i diktátoři, kteří získali moc s využitím demokratických principů, které dále postupně odbourávají (Hitler).

3.5.2 Společné znaky diktátorů

- slibují vše, co chtějí lidé slyšet (velká podpora)
- využívají dlouhodobého stavu hospodářské krize
- vyžadují naprostou poslušnost a loajalitu
- neuznávají žádný odpor
- likvidují všechny odpůrce a nepřátele režimu
- pocházejí ze sociálně slabších poměrů
- žijí v blahobytu, ostatní v chudobě
- pronášejí fanatické projevy, kterými strhují davy ve svůj prospěch
- snaží se o kontrolu celé společnosti¹⁵

3.5.3 Diktátoři světového významu

Diktátoři často vstupují do politického dění s cílem ovládnou absolutní moc. Jakmile se ocitají na vyšším politickém postu, upevňují svoji moc, likvidují všechny své odpůrce a svými řečnickými schopnostmi strhávají na svou stranu davy obyčejných lidí. Nezaměřují

¹⁵ ČORNEJ, Petr. *České a světové dějiny: Dějepis pro střední odborné školy*. 2006, s. 182.

se na ovládnutí jen vlastního území, ale orientují se i na své sousedy a podmaňují si postupně co největší území a jejich obyvatelstvo.

Příkladem diktátora, který zasáhl do světových dějin je Adolf Hitler, Josif „Stalin“ a Benito Mussolini.

3.5.3.1 Adolf Hitler (1889-1945)

Adolf Hitler se narodil do chudé rodiny státního úředníka 20. dubna 1889 a již v mládí ho bavilo výtvarné umění, ve kterém se toužil prosadit, což mu však neumožnil jeho despotický otec, který jeho i matku fyzicky týral. Po jeho smrti se několikrát pokusil dostat na Akademii výtvarných umění ve Vídni, ale byl odmítnut a nakonec skončil na ulici mezi bezdomovci. V této době v něm začala zrást nenávist vůči židovskému obyvatelstvu (antisemitismus). V roce 1918 skončila 1. světová válka (které se samotný Hitler zúčastnil) pádem Německa, národní porážku vnímal vlastenec Hitler jako vlastní pokoření, proto se rozhodl vstoupit do politiky, aby skončil se všemi „zrádci národa“. Jeho kariéra začala v levicové straně, jejíž popularita díky Hitlerovi rychle rostla. V roce 1924 se pokusil o puč, který byl zmařen, a Hitler byl poslán do vězení, kde napsal *Mein Kampf*. Po propuštění se se svou stranou NSDAP dále zapojoval do vrcholové politiky a nakonec byl v roce 1933 jmenován říšským kancléřem. Hitler si začal okamžitě upevňovat svou moc, zbavil se svých odpůrců a vyřešil krizi.¹⁶ Po smrti prezidenta Hindenburga se stal neomezeným vládcem Německa. V roce 1934 vešla do dějin událost s názvem „Noc dlouhých nožů“, kdy Hitlerovy ozbrojené jednotky SS zmasakrovaly členy SA a to včetně Hitlerova dlouholetého přítele Ernsta Röhma. Poté začal podnikat kroky k ovládnutí co největšího území („Anšlus“ Rakouska, Mnichovská dohoda, Pakt o neútočení se Sovětským svazem). V roce 1939 rozpoutal 2. světovou válku útokem na Polsko. Dlouhou dobu vyhrával všechny bitvy a zdál se neporazitelný. V roce 1941 vzdal bitvu o Anglii, o dva roky později v roce 1943 byli Němci donuceni ustoupit po bitvě u Stalingradu. 30. 4. 1945 si byl jistý vlastní prohrou a ve svém bunkru v Berlíně spáchal sebevraždu i se svou ženou Evou Braunovou.¹⁷

¹⁶ Využil i toho, že byla zapálena budova Říšského sněmu v Berlíně. Z tohoto činu obvinil komunisty a využil jej jako záminku k zákazu komunistické strany

¹⁷ BROŽ, Jiří. *Adolf Hitler*. 2010

3.5.3.2 Josif Džugašvili „Stalin“ (1878 – 1953)

Stalin se narodil v roce 1878 do rodiny obuvníka a pradleny. Otec byl velký pijan a surovec, matka byla zbožná křesťanka, která trvala na tom, mít ze syna kněze. Z pravoslavného semináře byl ale vyhozen a o něco později vstoupil do bolševické strany pod vedením V. I. Lenina. Stalin získával pro sebe a stranu peníze pomocí loupeží, nejméně čtyřikrát byl zatčen a poslán na Sibiř, ale vždy uprchl a v roce 1912 stanul na Leninovu výzvu v čele ÚV bolševické strany. Během státního převratu v roce 1917 hrál Stalin jednu z klíčových rolí. Po smrti Lenina v roce 1924 si Stalin udržel pozici prvního muže komunistické strany a to i přesto, že Lenin se ve své závěti pokoušel své soudruhy přesvědčit, že Stalin se pro tuto funkci nehodí a bylo by rozumnější se ho zbavit. Stalin zavedl vládu jednoho muže, zbavoval se všech svých odpůrců (NKVD), násilím tvořil zemědělská družstva, zcela zničil soukromé vlastnictví. V roce 1939 se vrhl do 2. světové války a obsazoval mnohá území (např. Pobaltí). Stalina čekal šok až v roce 1941, kdy byl Sovětský svaz napaden Hitlerem. Zradou Hitlera byl po určitou dobu paralyzován. Za cenu velkých ztrát přešel nakonec do protiútoků a obyvatelstvem byl chápán jako národní spasitel a hrdina. V poválečném období se Stalinova tyranie stupňovala (politické procesy, vraždy, bída a hladomor). Běsnění zastavila až jeho smrt 5. března 1953.¹⁸

3.5.3.3 Benito Mussolini (1883 – 1945)

Mussolini se narodil v italském Verano di Costa 29. července 1883. Po kázeňských potížích vystudoval s vyznamenáním a po velmi krátkou dobu působil jako učitel. V roce 1902 odešel do Švýcarska, kde se živil pracemi, na které nepotřeboval kvalifikaci (zedník, pomocný tesař), po dvou letech se vrátil do Itálie, kde nastoupil na vojenskou službu. Stal se novinářem a měl i vlastní noviny. Roku 1919 založil organizaci s názvem Bojové svazky, která se později stala fašistickou stranou. Mussolini byl vynikající řečník, dokázal na svou stranu strhnout davy lidí a nakonec byl zvolen do italského parlamentu. V říjnu 1922 zorganizoval „Pochod na Řím“, kterým vyhrožoval násilným svrnutím vlády. Tímto činem si vynutil jmenování do funkce předsedy vlády a stal se nejmladším ministerským předsedou v italské historii. Okamžitě po svém jmenování zahájil reformy (diktatura jedné strany, cenzura, likvidace odpůrců). Mussolini spolupracoval s Hitlerem (i přes mnoho neshod a kritiky na Hitlerovo agresivní chování) a aktivně se zapojil i do války, ale v roce

¹⁸ BLUNDELL, Nigel. *J. V. Stalin*. 1998, s. 6 - 96.

1943 ztratil podporu své strany i veřejnosti, byl zatčen a uvězněn. Německé komando ho osvobodilo a Mussolini se postavil do čela tzv. „Italské sociální republiky“ (italské území ovládané Němci). Na konci války se pokusil o útěk do Švýcarska, ale byl zajat komunisty a zastřelen i se svou dlouholetou milenkou Clarettou Petacci, která se od něj odmítla odloučit.¹⁹

¹⁹ RIDLEY, Jasper. *Mussolini*. 2002.

3.6 *Nacismus v českých zemích*

Specifický druh fašistického režimu se zapsal i do českých dějin a převrátil život mnoha lidem. Nacismus se v Čechách objevil již před 2. světovou válkou, a naplno je zasáhl v jejím průběhu. Oběťmi nacistického režimu se stali obyčejní lidé, kteří s režimem nesouhlasili, nebo se ho snažili přímo svrhnout, na svůj původ však doplatilo především obrovské množství židovského obyvatelstva, které bylo hromadně svázeno do koncentračních táborů a likvidováno.

V následujících kapitolkách je stručně popsán průběh nacistického režimu v Československu.

3.6.1 **Od Mnichovské dohody k Protektorátu Čechy a Morava**

V českých zemích žila poměrně velká menšina německého obyvatelstva, která se soustředila do pohraničí tzv. „Sudet“. V roce 1934 byla vytvořena Sudetoněmecká strana (SdP), kterou vedl Konrad Henlein. Čechy si od fašismu držely dlouhou dobu odstup, ale v parlamentních volbách (1935) získala nejvíce hlasů právě SdP a to díky velké podpoře sudetských Němců. SdP úzce spolupracovala s Hitlerem a požadovala pro Sudety autonomii, což prezident Edward Beneš z počátku neakceptoval. SdP v čele s Henleinem dál štvála sudetské obyvatelstvo proti Čechům. V roce 1938 se napětí mezi vládou a SdP dále stupňovalo, vláda učinila několik pokusů o dohodu, žádné z jednání však nepřineslo úspěch. Vláda se nakonec pod tlakem rozhodla pro částečnou mobilizaci.

Británie s Francií mezitím vypracovaly plán, podle kterého se ČSR měla sudetského území vzdát ve prospěch Německa. Tento nátlak ČSR odmítla a 23. září 1938 byla vyhlášena všeobecná mobilizace. Hitler hrozil vyhlášením války a dosáhl tak pořádání konference, na které se sešel se zástupci Francie, Británie a Itálie (Daladier, Chamberlain a Mussolini). Byla podepsána dohoda, která nařizovala ČSR odstoupení pohraničí. Diktátu se československá vláda 30. září podvolila. Beneš zareagoval odstoupením z funkce a emigrací do Velké Británie.²⁰

Po Mnichově v Čechách po krátkou dobu existovala tzv. „druhá republika“. V jejím čele stanul Emil Hácha. Politický život v ČSR se rázem změnil, byly zakázány levicové strany a zrušena KSČ. Ztráta pohraničí znamenala pro ČSR ztrátu obranyschopnosti. 14. března 1939 se Slováci bez oznámení prezidentu Háchovi odtrhli a s pomocí Hitlera si

²⁰ ČORNEJ, Petr. *České a světové dějiny: Dějepis pro střední odborné školy*. 2006, s. 194-195.

vytvořili vlastní Slovenský štát. O den později obsadila německá armáda české země a byl zřízen Protektorát Čechy a Morava.

Protektorát ztratil právo na zahraniční zastoupení a ozbrojené síly plnily pouze pomocné úkoly. Přestože formálně zůstával v čele státu Emil Hácha, orgány Protektorátu se Německu beze zbytku podřídily. Zřízena byla okupační správa v čele s říšským protektorem Konstantinem von Neurathem. Již v červnu 1939 byly přijaty norimberské zákony a začala cílená likvidace některých skupin (Židé, Romové).²¹

3.6.2 Kult osobnosti – Reinhard Heydrich

Protektor Neurath byl podle Hitlerova názoru příliš milosrdný, a proto do Protektorátu vyslal zastupujícího říšského protektora Heydricha. Heydrich splňoval veškeré Hitlerovy požadavky – byl neústupný, nelítostný a během jeho „vlády“ byl kompletně zničen domácí odboj. Mnoho lidí bylo popraveno nebo zavřeno. Jako hlavní úkol si Heydrich stanovil konečné vyřešení židovské otázky. S použitím Židů jako otroků nesouhlasil, jediným řešením byla jejich fyzická likvidace.

Mezitím v Anglii zahraniční odboj vymyslel plán, jak se Heydricha zbavit. Do ČSR byli vysláni českoslovenští parašutisté Josef Gabčík a Jan Kubiš, kteří měli za úkol spáchat atentát na nemilosrdného vůdce. Samotná akce se příliš nepodařila, zbraň se při výstřelu zasekla, Kubiš zachránil situaci a po automobilu hodil granát, jehož střepiny zasáhly Heydricha do zad. Zpackaná akce se shodou okolností vydařila a Heydrich nakonec rozsáhlým zraněním podlehl.

Ze strany Němců se mezitím rozjela obrovská, krvavá msta – popravy se konaly téměř každý den, každý obviněný z podpory atentátu byl okamžitě poslán na popraviště. Podpora byla vysvětlována různými způsoby, samotná neúčast na manifestaci na podporu nacistického režimu mohla být záminkou pro takové obvinění. 10. června 1942 přepadli Němci vesnici Lidice. Všichni muži byli popraveni, ženy odvezeny do koncentračních táborů. I děti²² potkal krutý osud: většina byla nemilosrdně zplynována, pouze několik malých dětí, které splňovaly árijská kritéria, se dostaly do náhradních německých rodin na převýchovu. Lidice Němci vypálili do základů a srovnali je tak se zemí. Stejný osud potkal i další vesnici Ležáky.²³

²¹ ČORNEJ, Petr. *České a světové dějiny: Dějepis pro střední odborné školy*. 2006, s. 195-196.

²² děti starší 16 let byly spolu se ženami odvezeny do pracovních táborů

²³ Tamtéž, s. 205 – 207.

3.6.3 Konec války v Čechách

Blížící se vojska z východní fronty a invaze v Normandii postupně zatlačovala Němce zpět do vnitra Evropy. Vstup Sovětských vojsk na území Slovenska a vědomí, že Plzeň je již „spojenci“ osvobozena, vyburcovalo povstání českého lidu proti německým okupantům (5. květen 1945). Největší boje probíhaly u budovy Českého rozhlasu. Němci se snažili dostat na americkou stranu, protože z té ruské nemohli očekávat žádné slitování. Z tohoto důvodu likvidovali všechny, kteří jim stáli v cestě. Boje ustaly 8. května, kdy se Česká národní rada dohodla s Němci na jejich kapitulaci. V brzkých ranních hodinách 9. května vjely do Prahy sovětské tanky s vojáky, kteří byli lidmi vřele vítáni jako osvoboditelé.²⁴

²⁴ ČORNEJ, Petr. *České a světové dějiny: Dějepis pro střední odborné školy*. 2006, s. 209

3.7 Komunistický režim na území tehdejšího Československa

Do českých dějin se významně zapsal režim komunistický, který vychází z ideologie, kterou vytvořili B. Engels a K. Marx.

V následujících kapitolkách je stručně popsán průběh komunistického režimu v českých zemích.

3.7.1 „Vítězný“ únor 1948

V roce 1946 proběhly v ČSR parlamentní volby, ve kterých získali v českých zemích komunisté 40 % hlasů. Novým prezidentem se stal Edvard Beneš a předsedou vlády Klement Gottwald.

Po roce 1947 se hospodářství začalo dostávat do krize, situaci vyhroutil i sucho, které postihlo zemědělce v létě. Komunistům se podařilo prosadit mnohé změny (např. milionářská daň) a proti ostatním stranám začali využívat i bezpečnostní aparát země. Postupy KSČ vyvolaly obavy ve straně národních socialistů, lidovců a slovenských demokratů, kteří se proti komunistům spojili. Krize vyvrcholila v únoru 1948, kdy ministři z těchto stran podali demisi na protest proti jmenování členů KSČ do významných funkcí SNB. Komunisté tuto demisi vítali a žádali prezidenta o její přijetí. Svůj požadavek podpořili demonstracemi a také ozbrojenými dělnickými milicemi. Dne 25. února 1948 Beneš demise ministrů přijal a vládu doplnil na návrh Klementa Gottwalda tak, že komunisté získali většinu. V květnu proběhly nové parlamentní volby, které byly již komunisty značně ovlivněny. Následně odstoupil Edvard Beneš ze své funkce a v nových prezidentských volbách byl zvolen Klement Gottwald.²⁵

3.7.2 Procesy 50. let

50. léta v ČSR byla ve znamení procesů. Mnoho lidí emigrovalo a objevovaly se také projevy nespokojenosti. Hlavní roli začala hrát Státní bezpečnost, jejím úkolem bylo vypořádat se s každým odpůrcem režimu.²⁶

Začaly velké procesy se všemi, kteří mohli být komunistickému režimu nebezpeční. Procesy byly vedeny s představiteli církve, z nichž nejznámější je proces s farářem

²⁵ ČORNEJ, Petr. *České a světové dějiny: Dějepis pro střední odborné školy*. 2006, s. 225 – 226.

²⁶ Tamtéž, s. 227

Josefem Toufarem, který působil v Čihošti. Byl obviněn z klamání věřících a uvězněn ve Valdicích. Po výsleších v roce 1950 zemřel.²⁷

Komunisté se dále zaměřili na své odpůrce z řad politiků. Nejvýznamnější proces vešel do dějin jako „proces s Miladou Horákovou a spol.“, kdy byli všichni účastníci obviněni z velezrady a vyzvědačství. Dr. Milada Horáková byla spolu s dalšími obžalovanými odsouzena k trestu k smrti (1950).²⁸

Následovaly procesy s diplomaty, vojenskými představiteli, zemědělskými předáky (viz. Případ Babice) a dokonce i členy KSČ (Rudolf Slánský).

3.7.3 „Pražské jaro“ 1968

V roce 1968 probíhal v Československu proces, který přinesl politické uvolnění. Do čela ÚV KSČ byl zvolen Alexandr Dubček, který se stal představitelem tzv. „socialismu s lidskou tváří“. Jako hlavní body Dubčekovského vedení bylo rozšíření demokracie, poskytnutí autonomie jiným politickým stranám, obnovení občanských práv, omezení cenzury apod. V sovětském vedení mezitím z dění v Československu narůstaly obavy. Zvažovaly se tresty od hospodářských sankcí až po použití vojenské síly.²⁹

Uvolňovací proces zastavil vstup sovětských vojsk do ČSSR v srpnu 1968. S okupanty diskutovali lidé beze zbraní, ale proti příjezdu se také konaly demonstrace, při kterých několik demonstrantů i vojáků přišlo o život.

3.7.4 Sametová revoluce 1989

Nespokojenost s komunistickým režimem se začala objevovat čím dál častěji. Velké protesty se uskutečnili v lednu 1989 u výročí smrti Jana Palacha, který se v roce 1969 upálil na protest proti nastupující totalitě.

17. listopadu 1989 policie násilně potlačila demonstraci studentů v Praze, na Národní třídě. Po této události se do světa dostala lživá informace o smrti studenta Martina Šmída, která vyvolala silnou odezvu a stala se impulzem pro listopadovou sametovou revoluci.³⁰

Zásah na Národní třídě vyústil ve velké protesty (stávky studentů a pražských divadel), bylo založeno občanské fórum v čele s Václavem Havlem. Během několika týdnů ztratili komunisté pod silicím tlakem svou moc.

²⁷ DRASNER, František. *Čihošský zdzrak: zpráva o P. Josefu Toufarovi*. 2002, s. 41 - 124.

²⁸ IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda, aneb, Smrt Milady Horákové*. 1991, s. 15 - 17.

²⁹ VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968*. 1991, s. 17 - 19.

³⁰ FAJT, Jindřich. *Listopad 1989: drama nerovného střetu o rovnost šancí*. 2011, s. 53 - 54.

3.8 Totalitní režim a zemědělství

Totalitní režim je sám o sobě charakteristický tím, že zasahuje do všech oblastí lidského života. Výjimku netvořil tedy ani zemědělský sektor, který byl totalitními režimy značně poznamenán. Na zemědělskou oblast se zaměřil především režim komunistický v 50. letech 20. století, který se po vzoru Sovětského svazu snažil převzít nad zemědělstvím naprostou kontrolu. K tomuto účelu posloužil proces kolektivizace a následně procesy nejen se zemědělskými představiteli, ale i obyčejnými zemědělskými pracovníky.

3.8.1 Kolektivizace

Kolektivizace je označení pro násilnou přeměnu soukromého hospodářství na kolektivní.

Jako oficiální počátek kolektivizace je označováno přijetí zákona o JZD 23. února z roku 1949.³¹ Proces spočíval ve spojování soukromých hospodářství do větších celků, které se nazývaly Jednotná zemědělská družstva (JZD). Zatímco menší hospodáři vstupovali do družstev ve své podstatě dobrovolně, ti větší se svých majetků nehodlali vzdát „bez boje“. Právě na tyto hospodáře se režim zaměřil, z důvodu vlastnictví zemědělských strojů, pracovních koní, ploch a dobytka. Ke vstupu do JZD bylo využíváno ze strany komunistů různých přesvědčovacích a donucovacích prostředků, včetně výslechů a uvěznění vedoucích statkářů ve vsi. K zastrašení sloužily i politické procesy se zemědělskými předáky.³²

Stalinistického ideálu nebylo v českých zemích přímo dosaženo, pravdou ovšem je, že scelování pozemků vedlo k ekonomicky výhodnějšímu hospodářství. Této situace se ale dosáhlo za cenu velkých obětí na lidských životech, rozvrácených vztahů mezi občany vesnicí a nespravedlnosti.

Po rozpadu východního bloku se i zemědělství začalo pomalu vracet do původního stavu. V roce 1989 se odebraný majetek začal vracet svým majitelům v procesu privatizace, který stále ještě probíhá.

³¹ BLAŽEK, Petr, JECH, Karel a KUBÁLEK, Michal. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. 2010, s. 48.

³² JASNÝ, Vojtěch. *Všichni dobří rodáci*. ČT1, 12. září 2012

3.8.2 Zemědělské procesy

Komunisté využívali procesy jako jeden z důležitých nástrojů kolektivizace zemědělství. Mezi oběti státní zemědělské politiky patřili kritici a odpůrci kolektivizace, ale také tzv. kulaci³³. Lidé se před soudy zpovídali z odmítání nuceného výkupu strojů, svozu dobytka do družstev, scelování polí do velkých lánů apod. Do konstruování procesů se zapojilo i ministerstvo spravedlnosti, které zřídilo pro tyto záležitosti zvláštní útvary.

V roce 1949 se režim zaměřil na likvidaci kulaků. Největší vlna procesů proběhla v letech 1950 – 1952, kdy byli „vesničtí boháči“ obviňováni z úmyslu zničit úrodu, neplnění dodávkové povinnosti, zatajování ploch půdy nebo její špatné obdělávání.

3.8.3 Případ Babice

V červenci 1951 proběhl tzv. kulacký politický proces – případ Babice. Na schůzi národního výboru byli ilegální skupinou zastřeleni tři místní komunističtí funkcionáři (Tomáš Kuchtík, Josef Roupec, Bohumil Netolička). Podle režimní propagandy měl čin za úkol zastrašit vesnici a to zejména organizátory kolektivizace zemědělství. Při pronásledování byl zastřelen vedoucí skupiny Ladislav Malý a 14. července Státní soud vynesl sedm trestů smrti a u šesti dalších osob byl potvrzen trest odnětí svobody vyšší než 20 let nebo doživotí.³⁴

V kraji existoval již před samotným útokem v Babicích silný odpor proti probíhající kolektivizaci. Vlivné selské rody se bránili zakládání jednotných zemědělských družstev a problémy dělala Státní bezpečnost i katolická církev. Z tohoto důvodu byli do kraje nasazováni agenti – provokatéři, kteří měli za úkol zaplést významné sedláky a katolické faráře do aktivit, které byly zaměřeny proti komunistickému režimu. Ladislav Malý, který vedl skupinu, která zastřelila funkcionáře v Babicích, zřejmě patřil k těmto agentům.³⁵

³³ označení pro vesnického boháče, pro komunistické funkcionáře byl kulakem majitel zemědělských usedlostí s určitou výměrou

³⁴ KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*.

³⁵ Ústav pro studium totalitních režimů. *Případ Babice* [online]. © 2008 [cit. 2012-11-18]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/pripad-babice>

4 Analytická část

Praktická část byla vytvořena ze zpracovaných rozhovorů, které byly vedeny s vybranými respondenty. Respondenti byli vybíráni tak, aby byli schopni popsat vládu komunistického režimu v českých zemích, podat o ní své svědectví a podělit se tak o konkrétní vzpomínky z jejich života.

Metoda semistandardizovaného rozhovoru měla své výhody i nevýhody. Mezi výhody lze zařadit především osobní kontakt s respondenty a pokládání doplňujících otázek a získání tak více informací. Naopak nevýhodou byla vysoká časová náročnost.

Vybráni byli respondenti, kteří se narodili v letech 1925 – 1961. S rozhovorem souhlasilo celkem 9 respondentů – 4 muži a 5 žen.

4.1 Příběh respondenta B. K.

B. K. se narodil v Brně roku 1925. Vyučil se v Baťových závodech ve Zlíně v oboru „obuvník“. Později pracoval nějakou dobu na Ministerstvu chemického průmyslu. Při zaměstnání vystudoval Institut při ministerstvu chemického průmyslu, což mělo vliv především na zlepšení jeho platové situace. V roce 1985 odešel do důchodu.

Komunistický režim zasáhl do života B. K. především po pracovní stránce jeho života. B. K. byl zaměstnán na Ministerstvu chemického průmyslu, kde vykonával funkci referenta. V roce 1957 mu bylo uděleno vyznamenání „Nejlepší pracovník chemického průmyslu“, přičemž toto ocenění získal jen velmi malý počet ze všech zaměstnaných. Nato probíhala tzv. třídně politická prověrka, při které byl přeřazen do výrobní sféry i pan B. K. Důvodem podle vedení bylo jeho opakované odmítnutí členství v KSČ.

Po přeřazení nastoupil do np Gumokov v Hradci Králové. Výsledky měla pracovní skupina uspokojivé, ale na stranické půdě byla zastupována člověkem, který nebyl vždy schopný správně vysvětlit její záměry. Pouze z tohoto důvodu požádal B. K. o vstup do strany.

V roce 1969 získal místo na Ministerstvu průmyslu a ve stejném roce ho KSČ vyškrtnla ze svých členů. Jako oficiální důvod uvedla jeho nesouhlas se vstupem vojsk do ČSSR. Po vyškrtnutí zůstal zaměstnancem ministerstva, jeho pravomoci byly však značně omezeny.

Příjezd sovětských vojsk v srpnu 1968 vnímal B. K. jako snahu potlačit reformní snahy v tehdejší ČSSR a jako obavu, že se zapojí do demokratických struktur světa, tento čin proto vnímal negativně.

Sametovou revoluci vnímal jako důsledek hospodářských změn ve světě a znechucení lidí v sovětském bloku. Přestože byl rád a oceňoval statečnost studentů, kteří se režimu v listopadu 1989 postavili na odpor, myslí si, že režim by se nakonec zhroutil sám od sebe.

S komunistickou ideologií B. K. nesouhlasí a jeho vztah ke komunistickému režimu je také negativní. Jako největší pozitivum, které komunistický režim přinesl, vidí plnou zaměstnanost, která byla ovšem udržovaná uměle na úkor ztráty motivace, soutěživosti a také efektivnosti. Negativ uvádí celou řadu: pronásledování tzv. třídních nepřátel, potlačení iniciativy v podnikání zrušením i malých živností a selských usedlostí, vedoucí úloha KSČ při potlačení diskuze na ideologickém poli, kádrová politika. Z těchto a mnoha dalších důvodů si návrat komunistů do vlády nepřeje. Získá-li však dostatečný počet hlasů, jiná alternativa není možná. V takové situaci nedokáže říci žádná pozitiva, riziko vidí v populistickém přístupu k vládnutí, což povede k dalšímu zadlužování státu.

4.2 Příběh respondenta S. K.

S. K. se narodil v Praze roku 1954. Po ukončení studia na VŠCHT v Praze nastoupil na místo technika v np Mitas. Pracoval v různých funkcích (technolog, výrobní dispečer, vedoucí výroby), v současnosti působí jako vedoucí plánu výroby v Mitas, a. s.

S. K. poprvé významně do života zasáhl komunistický režim v roce 1979. Díky absolvování vojenské katedry na vysoké škole nastoupil S. K. na roční základní vojenskou službu jako absolvent. Kvůli záznamu o vyškrtnutí rodičů z komunistické strany mu bylo odepřeno získání důstojnických hodností. Zatímco jeho kamarádi udělali zkoušky a stali se důstojníky, on sám skončil jen jako četař.

Po absolvování vojny se vrátil do národního podniku Mitas v Praze, kde se v roce 1985 stal vedoucím výroby. Ve stejném roce ho vedení podniku přesvědčilo ke vstupu do komunistické strany. Okamžitě po převratu v listopadu 1989 ze strany vystoupil.

Příjezd sovětských vojsk v srpnu roku 1968 byl pro S. K. šok. Zpráva o okupaci ho zastihla na dovolené s rodiči. Zprvu se mylně domníval, že jde o okupaci německou a až později se dozvěděl, že je země okupovaná „bratry“ z Ruska.

V roce 1989 se poměry v zemi začaly měnit. S. K. žil v Praze se svou manželkou a malým synem. O tom, co se stalo, se dozvěděli až při demonstracích na Václavském náměstí z televizních zpráv a rozhlasu. Z prvních informací byl S. K. rozpačitý a měl spíše strach, že se situace vymkne kontrole a vyostří. Obával se i použití násilných prostředků. Uklidnění přinesly až živé televizní přenosy z Letné, kdy se ukázalo, že KSČ nebude schopna klást odpor.

Vztah S. K. ke komunistické ideologii i režimu je negativní. Přestože přiznává, že i tento režim měl svá pozitivita (100% zaměstnanost), negativa v podobě procesů, nesvobody, nedostatku zboží, převažují. I přes svůj negativní postoj by mu komunistické zastoupení ve vládě ČR nevadilo. Pozitivem by pro něho bylo to, že komunisté dostanou šanci ukázat, co umí. V dnešní demokratické společnosti se neobává opakování únorového převratu z roku 1948.

4.3 Příběh respondentky D. K.

D. K. se narodila v roce 1961 v malém městě v dnešním kraji Vysočina. Vystudovala vysokou školu – obor speciální pedagogika v Českých Budějovicích. Své povolání vykonávala na různých školách v okolí svého bydliště. Dlouhodobě byla zaměstnaná ve svém rodném městě a to až do roku 2009, kdy odešla do částečného invalidního důchodu.

Komunistický režim znepříjemňoval život D. K. již v jejích studentských letech. Z důvodu její návštěvy náboženské výuky byla v posudku označena za nežádoucí pro studium na střední škole pedagogické. Přestože měla vynikající prospěch a přijímací zkoušky splnila, přijata nebyla a nakonec se musela „spokojit“ s gymnáziem v Pelhřimově. Po studiích nastoupila do zaměstnání, ale z důvodu opakovaného odmítnutí členství v KSČ byla nucena měnit své pracovní působiště. K vstupu do strany byla přemlouvána i otcem, který si přál, aby jeho dcera měla od tlaku klid, D. K. ale stále odmítala. Klid od komunistického nátlaku přinesl až rok 1989.

V době příjezdu sovětských vojsk (1968) bylo D. K. teprve sedm let, ale dodnes na tu noc vzpomíná jako na depresivní zážitek. Ruský tank svítil a mířil hlavní přímo do okna bytu, kde bydlela. Maminka s babičkou D. K. plakaly, obávaly se, že příjezd tanků znamená začátek války.

Sametovou revoluci vnímala s rozporuplnými myšlenkami. Ve škole, kde D. K. pracovala, byla podepisována petice, která odmítala studentský protest proti režimu v Praze. D. K. ji podepsat odmítla, ale byla jednou z mála, která se tak rozhodla. D. K. žila (a stále žije) na malém městě, kde mnoho informací nebylo, proto se rozhodla, že se vydá do Prahy, aby na vlastní oči viděla skutečnost. Změny, které se následně staly, vítala s nadšením.

Vztah D. K. ke komunistické ideologii i komunistickému režimu je vyloženě negativistický a odmítavý a to z důvodu zasahování do jejího života, ale i demagogie, omezování osobní svobody, potlačování a neuznávání individuálních názorů a postojů, budovatelského nadšení a dalšího. Silně jí vadily povinné akce typu 1. máj nebo oslava Velké říjnové socialistické revoluce. Pozitiva nenachází žádná. Návrat komunistů do vlády si nepřeje, obává se, že by se věci mohly vrátit ke starým pořádkům, nesvobodě a šíření demagogie. Pozitivita na komunistické vládě neshledává žádné.

4.4 Příběh respondenta K. Š.

K. Š. se narodil v roce 1953 v Praze. Je vyučeným nástrojářem. Toužil po zaměstnání automechanika, ale nakonec pracuje jako mechanik tiskařských strojů. Od roku 1985 žije ve Spolkové republice Německo.

Komunistický režim zasáhl do života K. Š. již ve velmi raném věku. Když dosáhl věku pouhých 5 měsíců, byl jeho otec, coby bývalý podnikatel, zavřen do vězení a po roce v něm stráveném, byl ubit k smrti. Matka K. Š. následně nemohla sehnat žádnou práci a nezbylo jí nic jiného než po nocích umývat nádobí v restauracích a to tajně. Z důvodu silné nespokojenosti s režimem v roce 1985 emigroval i se ženou a malým synem do tehdejšího západního Německa, kde žije dodnes.

Okupaci pocítoval K. Š. jako začátek války. Kolem oken projížděly tanky a nákladní vozidla, v rádiu byly vysílány rady, aby lidé netvořili hloučky a některé potraviny (např. chleba) byl na přiděl.

V době, kdy v Čechách probíhala tzv. „sametová revoluce“, žil K. Š. již v zahraničí, v západním Německu. Zprávy sledoval s radostí, o návratu zpět do vlasti s ohledem na svou minulost ale nebyl zcela přesvědčen, na rozdíl od své ženy, které by se vrátila hned. Kvůli synovi, který si již v Německu zvykl, chodil do školy a ovládal jazyk, se rozhodli zůstat.

Vztah K. Š. ke komunistické ideologii i režimu je negativní a to především z důvodu tragického zásahu do jeho života. Kromě toho vidí v tomto systému mnoho dalších negativ – nesvoboda, potlačování ekonomického rozvoje, totalita a pronásledování třídních nepřátel. Pozitiva neuvádí. Návrat komunistů do vlády si neumí představit, přestože si je vědom, že by šlo o jiný typ komunismu. Rizika žádná nevidí, protože si myslí, že by komunisté znovu moc takto nepřevzali. Jediné pozitivum spatřuje v působení komunistů ve vládě jako protiváhu proti příliš doprava směřované politice.

4.5 Příběh respondenta L. Č.

L. Č. se narodil roku 1942 do rodiny zemědělece. Vystudoval Vysokou školu zemědělskou v Praze (dnes ČZU Praha). Po nějakou dobu pracoval na státním statku ve funkci technika a později získal dlouhodobé místo na ředitelství v podniku zabývající se osivem. Od roku 2002 je v důchodu s tím, že ještě nějakou dobu na pracoviště docházel.

Komunistický režim poprvé zasáhl do života L. Č. v 50. letech. Rodiče L. Č. byli soukromými zemědělci ve vesnici na českomoravské vysočině. V roce 1950 začali komunisté uplatňovat systém třídního boje a otec L. Č. byl označen za kulaka a třídního nepřítele. Tento akt s sebou nesl mnoho nepříjemných důsledků, např. opakující se domovní prohlídky, neúměrné a možnosti hospodářství přesahující dodávkové povinnosti, finanční pokuty za vykonstruované hospodářské nedostatky, zabavení zemědělských strojů a časté předvádění otce k výslechům, což vedlo k podlomení jeho zdravotního stavu. Na podzim roku 1950 bylo ve vesnici pod tlakem kolektivizace založeno JZD, které bylo po roce sloučeno do většího celku v rámci obce. Do JZD byly vloženy i hospodářské budovy a pozemky (les, orná půda), které měla v soukromém vlastnictví rodina L. Č. Rodině byla

ponechána pouze chalupa s tím, že musela pracovat v družstvu. Matka dostala na starosti především družstevní dobytek a L. Č. a jeho otec pracovali manuálně.

Režim se stal překážkou i ve vzdělávání L. Č. Důvodem byl fakt, že je synem kulaka. Bylo mu dovoleno dokončení pouze základní školy a poté byl pracovně zařazen jako pomocný dělník pracující v JZD v obci.

Později nastoupil na vojenskou službu a v jejím závěru si podal přihlášku k dálkovému studiu na střední zemědělsko – technickou školu. Od velení vojenského útvaru i stranické organizace získal doporučení, složil přijímací zkoušky a byl přijat. Po návratu z vojenské služby zaslala místní stranická organizace společně s vedením JZD škole písemnou žádost o vyloučení ze studia. Ředitel školy, který byl i členem krajského výboru KSČ, požadavek odmítl, L. Č. dokončil studium s vyznamenáním a pokračoval v nástavbovém studiu na stejné škole v oboru pěstitel – chovatel. Po absolvování se snažil o získání doporučení ke studiu na Vysoké škole zemědělské, ale neúspěšně.

Využil možnosti získat zaměstnání v Praze a nastoupil na státní statek do funkce technika. Bez problémů získal doporučení k dálkovému studiu na VŠZ Praha, kterou úspěšně dokončil a byl mu udělen titul inženýra. Poté se již konečně stal pracovně uznávaným člověkem a to i přes skutečnost, že nebyl členem komunistické strany a jeho kádrový profil neodpovídal stranickým požadavkům. Zaměstnání našel v podniku, který se zabýval osivem, postupně vykonával vyšší funkce, až byl v roce 1990 jmenován do funkce vedoucího oddělení.

Příjezd sovětských vojsk v roce 1968 považuje za zavrženíhodný čin diktatury komunistického vedení sovětského svazu. Příjezd vojsk podle L. Č. jen potvrdil hloubku propasti mezi ideologickým učením a praktickou realizací komunismu.

Sametová revoluce podle L. Č. byla zákonitým vývojem politického uvolnění, který vnesl do sovětského svazu Michail Gorbačov. Sametovou revoluci popisuje jako začátek cesty, po které se československý lid vydal k vytvoření svobodné demokratické společnosti.

L. Č. hodnotí komunistickou ideologii pozitivně a to proto, že obsahuje principy rovného právního, sociálního, společenského, kulturního a hospodářského postavení člověka. Vztah k režimu hodnotí v souhrnu negativně, a to kvůli praktickému zneužití ideologie. Jako negativa režimu uvádí třídní boj a metody jeho uplatňování, zneužívání

politické moci a násilné omezování lidských práv a svobod, násilné spojování zemědělských usedlostí do družstev. Pozitiva žádná neuvádí. Ve svém životě poznal L. Č. komunisty, kteří aktivně prosazovali praktiky diktatury komunistické strany, na druhou stranu ale i komunisty, kteří se v rámci možností snažili přetvořit komunistickou diktaturu na lidštější podobu. Z těchto důvodů se L. Č. domnívá, že pro komunistickou stranu je v politickém spektru naší společnosti místo, pokud bude prakticky dodržovat demokratické principy. Proto mu případná účast komunistů ve vládě nevádí. Rizika nalézá v možnosti vedení politiky, která by vedla k dalšímu zadlužování ČR. Pozitivum vidí v šanci komunistů prokázat své schopnosti a dovednosti.

4.6 Příběh respondentky B. CH.

B. CH. se narodila roku 1931 v Plzni. Vystudovala obchodní školu ve Zlíně a po celý život zastávala na různých místech funkci sekretářky či referentky. V roce 1986 odešla do důchodu.

B. CH. byla dlouhou dobu přesvědčená, že komunismus je správný a pro lidi potřebný systém ve společnosti. Proto s tímto režimem neměla konflikt až do příjezdu sovětských vojsk v roce 1968, kdy s okupací nesouhlasila. V době příjezdu pracovala B. CH. v Praze jako sekretářka ve „Správě dodávek“. Byla proti příjezdu vojsk a nebyla zdaleka jediná. V podniku se sepisovaly rezoluce proti vstupu vojsk, které B. CH. odnášela na krajský výbor. Kromě toho B. CH. na schůzi vyčínila starému komunistovi, který vášnivě obhajoval příjezd vojsk a každému svůj názor vnucoval. B. CH. poté změnila zaměstnání a nastoupila do České národní rady. Z bývalého zaměstnání ovšem obdržela pozvání na hlasování o jejím vyloučení ze strany za nevhodné chování a špatný přístup. Vzhledem k nedostatečnému počtu hlasů bylo nutné hlasování třikrát opakovat. Nakonec byl návrh o vyloučení přijat, ale B. CH. s konečným závěrem nesouhlasila a podala odvolání. To mělo za následek pozvání na ÚV KSČ, kde byla B. CH. vyslychaná dvěma muži, kteří o ní věděli naprosto vše a neváhali jí pokládat i otázky, které se týkaly její rodiny, především dětí. Z výslechu byla vystrašená, plačící jí nakonec propustili, ale na vyloučení ze strany i z místa na ČNR ústřední výbor trval. B. CH. si tedy našla jiné zaměstnání, ale ještě nějakou dobu odmítala vrátit rudou knížku. Za své členství se

nestyděla. Z obavy z problémů, které by KSČ mohla způsobit dětem, které obě studovali, legitimitaci nakonec vrátila.

Příjezd sovětských vojsk byl pro B. CH. nemilé překvapení. S příjezdem nesouhlasila a přesto, že s ním mnoho udělat nemohla, nehodlala se s nastalou situací smířit.

Sametovou revoluci B. CH. vítala i když si nebyla zcela jistá, co se děje. Věděla ale, že se blíží konec vlády komunistů, o které se dostávaly na povrch mnohé informace. Demonstrací se osobně neúčastnila, ale přenosy sledovala z domova.

Vztah B. CH. ke komunistické ideologii se měnil v čase. Na začátku byl pozitivní, B. CH. byla přesvědčená o její správnosti a potřebnosti. Její názor byl podpořen i výchovou, neboť pocházela z dělnické rodiny. Proto také v roce 1946 do strany vstoupila. Po zkušenostech svůj názor změnila a dnes je její vztah ke komunistické ideologii i režimu negativní. Jako největší negativa režimu uvádí vykonstruované procesy a odsuzování nevinných lidí, porušování lidských práv, nesvoboda. Jediným pozitivem byla práce. Možný návrat komunistů do vlády B. CH. nevdává, protože se domnívá, že svým způsobem jsou všechny strany stejné. Pouze si myslí, že by bylo správné, aby si dnešní komunistická strana změnila svůj název. Rizika či negativa v účasti komunistů ve vládě B. CH. nespatřuje, jako pozitivum uvádí jejich možné poučení se z minulosti a tak poctivé obhajování zájmů svých voličů i nevoličů.

4.7 Příběh respondentky M. P.

M. P. se narodila roku 1929 v Plzni. Vystudovala odborné učiliště – obor švadlena. V roce 1980 odešla do důchodu.

M. P. komunistický tlak na svou osobu nepocítila. Naopak viděla komunistický režim z té světlé a pozitivní stránky. Její dobrý vztah k této ideologii vycházel již z rodinného zázemí. M. P. pocházela z dělnické rodiny, kde otec pracoval jako brusič kovů ve Škodových závodech v Plzni, matka pracovala jako pomocná dělnice v zemědělském statku. Před II. světovou válkou byl otec často nezaměstnaný a u místních sedláků vypomáhal jako zemědělský dělník. Právě v této době začala rodina M. P. sympatizovat s myšlenkou sociální rovnosti a zkvalitnění života lidí z chudších vrstev společnosti.

Po II. světové válce se M. P. provdala za elektrikáře zaměstnaného v Plzeňských Škodových závodech, který zastával i významnou funkci v rámci komunistické strany. Díky této skutečnosti měla rodina M. P. poměrně vysoký příjem a dobrou životní úroveň. Rodina měla možnost čerpat řadu výhod, které pramenily z postavení muže M. P. Kromě dobrého hmotného zabezpečení se jednalo především o časté rekreace do zahraničí a to nejen do zemí východních, ale i do západních.

Příjezd sovětských vojsk v roce 1968 M. P. nepříjemně zaskočil. Nechápala ho, protože si nebyla vědoma toho, že by v Československé republice hrozil nějaký převrat, který by komunistický režim ohrožoval. Přesto měla pro obavy a následný postup SSSR určité pochopení.

Sametovou revoluci přijala M. P. jako důsledek chyb, kterých se dopustilo tehdejší vedení ČSSR – silné omezování soukromého vlastnictví a podnikání, nedostatek určitého zboží na trhu, omezování možnosti cestování apod.

Vztah M. P. ke komunistické ideologii i režimu je vcelku pozitivní. Její přístup vycházel z rodinné výchovy, i z životních zkušeností – nezaměstnanost otce apod. Jako hlavní negativa režimu shledává M. P. politické procesy, vládu pouze jedné strany, vyloučení jakékoliv diskuze a nesvobodu. Mezi pozitiva řadí plnou zaměstnanost, větší bezpečnost v běžném životě, minimalizaci rozdílů mezi chudými a bohatými nebo odchod do důchodu v nižším věku. Návrat komunistů do vlády by M. P. nevalil. KSČM je podle M. P. legitimní politickou stranou, která pokud bude volena dostatečným počtem voličů, má právo se účastnit řízení veřejných věcí i na vládní úrovni. Rizika v tomto případě žádná nevidí, protože se domnívá, že KSČM není schopná získat takový počet hlasů, aby mohla vládnout bez pomoci koaličních partnerů. Na případné účasti KSČM ve vládě nachází i pozitiva – důraz na řešení situace obyvatel chudší vrstvy společnosti a důchodců, odstranění korupce a nezaměstnanosti.

4.8 Příběh respondentky K. Ř.

K. Ř. se narodila roku 1943 v Libereckém kraji. Vystudovala odborné učiliště, které zakončila maturitní zkouškou. Pracovala jako planografka až do roku 2003, kdy odešla do důchodu.

Komunistický režim zasáhl do života K. Ř. nedlouho po únoru 1948. Rodina K. Ř. měla poměrně značný majetek – kromě hotelu vlastnila i rodinnou vilu se zemědělskou usedlostí a přílehlými pozemky. Po uchopení moci komunisty se otec K. Ř. rozhodl ze strachu utéct do západního Německa. Následně byl rodině odebrán veškerý majetek, vilu musela opustit a přestěhovat se do malé místnosti v hotelu, kde matka K. Ř. vykonávala práci běžné pracovní síly. Matka se po nějaké době znovu vdala a K. Ř. se ve svých 17 letech rozhodla rodinu opustit a odejít na vlastní pěst do Prahy.

Majetek byl po roce 1989 rodině navrácen, kromě hotelu se však vila i zemědělská usedlost nacházely ve značně zdevastovaném stavu. Navrácení majetku také vyvolalo rozepři mezi K. Ř. a jejími sourozenci, která nakonec vyústila v dohodu.

Příjezd sovětských vojsk v srpnu 1968 byl pro K. Ř. velký šok a hrůza. V té době žila K. Ř. s malým, teprve 3 letým synem v Praze – Dejvicích. Na ulici viděla tanky a vojáky, slyšela letadla a občas k ní z ulice dolehly i zvuky střelby. Z těchto důvodů měla strach vycházet se synem z domu a obávala se, že příjezd vojsk znamená začátek války.

Sametovou revoluci v roce 1989 coby pád režimu vítala K. Ř. s velkým nadšením. Přestože životní situace K. Ř. a její rodiny nebyla špatná, těšila se, že konečně skončí vláda lidí, kteří podle jejího názoru neměli o demokracii a lidských právech ani ponětí.

Vzhledem k životní zkušenosti je vztah K. Ř. ke komunistické ideologii i režimu jednoznačně negativní. Ze svého pohledu nedokáže uvést žádná pozitiva, naopak negativ nachází celou řadu – např. pronásledování třídních nepřátel, nesvoboda, násilné zabírání soukromého majetku, nemožnost cestování nebo nerovnost občanů. Návrat komunistů do vlády si nepřeje, ale bohužel ho v příštích volbách vidí jako reálný. V tom případě pozitiva nevidí, obává se však vedení politiky, která povede k dalšímu zadlužování státu.

4.9 Příběh respondentky E. P.

E. P. se narodila roku 1953 v dnešním kraji Vysočina. Vystudovala střední pedagogickou školu a pracovala jako vychovatelka. V roce 2012 odešla do důchodu, ale stále ještě vykonává drobnou podnikatelskou činnost.

Komunistický režim zasahoval do života otci i jí samotné, což E. P. negativně ovlivňovalo. Komunisté se nejprve zaměřili na otce E. P., který pracoval jako vedoucí

malé provozovny vykupující sběrné suroviny. Přestože své povolání vykonával zodpovědně, vedení na jeho práci nacházelo mnoho nedostatků a komplikovalo mu práci tak, že nakonec z funkce vedoucího odešel a pracoval jen jako výkupce. Důvodem byla podle E. P. skutečnost, že byl věřící člověk a nestraník.

Nejspíše z podobných důvodů měla problémy s komunisty i sama E. P. I ona totiž byla věřícím člověkem. Ve škole dosahovala dobrých výsledků, ale v 8. ročníku jí bylo sděleno, že doporučení ke studiu na střední škole v žádném případě nezíská. Proto se nakonec odstěhovala do jiného okresního města k prarodičům, kde základní školu dokončila a nastoupila bez problému na střední pedagogickou školu.

Příjezd sovětských vojsk v roce 1968 vnímala E. P. negativně. Naštěstí tanky městem jen projely a tak se vojenské síle neocitla tváří v tvář. Stále však měla strach z dalšího možného vývoje.

Informace o událostech z Prahy v roce 1989 se na malé město dostávaly se zpožděním a ze začátku také zkreslené. Zpočátku proto studentskou demonstraci příliš nechápala, ale postupně získala dost informací a revoluci vnímala s radostí.

Vztah E. P. ke komunistické ideologii i režimu je negativní. Na komunistickém režimu nachází mnoho negativ, jmenuje např. nesvobodu, politické procesy s nevinnými lidmi, zabavování soukromého majetku. Jako pozitivum vidí 100% zaměstnanost a také to, že byla převaha malých obchodů s kvalitním českým zbožím. Návrat komunistů je podle E. P. možný, ale radost z něho nemá, neboť si myslí, že svou šanci předvést co umí, už jednou měli a nedopadlo to moc dobře. Pozitiva v případě návratu komunistů do vlády nevidí, obává se však vedení politiky, která by prohlubovala zadlužování ČR.

5 Výsledky a diskuze

Práce je vytvořena z příběhů, které vznikly přepracováním rozhovorů s vybranými respondenty – s rozhovorem souhlasilo celkem 9 respondentů.

Komunistický režim zasáhl do mnoha oblastí života vybraných respondentů. Člověk, který proti režimu žádným způsobem nevystupoval, neměl s komunisty problém. Naopak člověk, který s režimem nesouhlasil (aktivně i pasivně), měl tzv. nepřítele režimu v rodině nebo za něho byl sám označen, byl komunistickým režimem popotahován.

Otázka „Jaký je Váš vztah ke komunistickému režimu?“ přinesla jednoznačné výsledky. Graf 1 znázorňuje početní vyjádření vztahu respondentů ke komunistickému režimu.

Graf 1 – Vztah ke komunistickému režimu (zdroj: vlastní zpracování)

Komunistický režim měl podle respondentů svá negativa, ale i pozitiva.

Podle 5 respondentů byla hlavním pozitivem komunistického režimu jistota práce. Dvě respondentky kromě plné zaměstnanosti uvedly i několik dalších pozitiv – pocit bezpečí v běžném životě, minimalizace rozdílů mezi chudou a bohatou vrstvou společnosti, odchod do důchodu v nižším věku a dostatek malých obchodů s kvalitním českým zbožím.

Na otázku negativ komunistického režimu uváděli respondenti více různorodé odpovědi. Nejvíce respondentů (celkem 8) uvedlo kromě jiného jako výrazné negativum nsvobodu, 4 respondenti pronásledování údajných třídních nepřátel, stejný počet respondentů i politické procesy a 2 respondenti násilné zabavování majetku. Mezi další negativa podle respondentů patřila vláda jedné strany, demagogie, porušování lidských práv, rušení drobných živností a selských usedlostí, násilné spojování zemědělských usedlostí do jednotných zemědělských družstev, nedostatek určitého zboží na trhu,

nemožnost cestovat, nerovnost občanů, zneužívání politické moci, kádrová politika atd. (viz. Přílohy)

Komunistická ideologie a komunistický režim se svým způsobem liší, což potvrdila i drobná změna názoru respondentů, kdy 2 respondenti hodnotili komunistickou ideologii pozitivně.

Všichni respondenti se jednomyslně shodli na negativním vnímání příjezdu sovětských vojsk do ČSSR v srpnu 1968.

Sametovou revoluci přijímalo 8 z 9 respondentů pozitivně, s nadšením pro nové změny a cestu k demokratické společnosti. Pouze z jedné odpovědi byl patrný jistý skepticismus k novému zřízení v českých zemích.

Otázka „*Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?*“ rozdělila respondenty do dvou názorově opačných skupin. Možný návrat komunistů do vlády by vadil 5 respondentům, 4 respondentům by tento návrat nevadil. Graf 2 vyjadřuje tento názor v grafickém znázornění.

Graf 2 - Názor na možný návrat komunistů do vlády (zdroj: vlastní zpracování)

Rizika na možném návratu komunistů do vlády neshledávají 4 respondenti, stejný počet respondentů vidí jediné riziko v možném vedení takové politiky, která by mohla mít za výsledek navyšování dluhu České republiky. Pouze jedna respondentka se obává návratu ke starým pořádkům – tedy nesvobodě a šíření demagogie.

Pozitiva na případné účasti komunistů ve vládě nenalézají 4 respondenti. 2 respondenti uvedli jako pozitivum šanci komunistů ukázat své schopnosti, ostatní uváděli pozitivum v podobě protiváhy proti příliš doprava směřované politice, poučení se z minulosti a poctivé obhajování zájmů všech obyvatel nebo důraz na řešení situace obyvatel chudší vrstvy společnosti a důchodců, odstranění korupce a nezaměstnanosti.

V rozhovorech byl největší důraz kladen na komunistický zásah do respondentova života. Některým respondentům zasáhl režim do více oblastí života.

4 respondentům komunistický režim zasáhl do života po pracovní stránce, kdy nečlenství nebo naopak vyloučení z KSČ ztěžovalo vykonávání jejich práce. 1 z těchto respondentů kvůli udržení své práce do strany vstoupil a 1 respondentka se s tímto problémem setkala ve své rodině, ale sama ho neměla.

3 respondentům zasáhl komunistický režim do osobního života. Ve dvou případech se jednalo o násilné odebrání soukromého majetku, v jednom šlo o zabití člena rodiny ve vězení, kde byl vyslýchán v souvislosti se svou podnikatelskou minulostí.

3 respondentům se komunistický režim snažil zabránit v dosažení požadovaného stupně vzdělání. Všem třem se nakonec i přes problémy podařilo dosáhnout vzdělání, které si přáli.

1 respondentka s komunistickým režimem žádné problémy neměla.

6 Závěr

Problematika totalitních režimů je v současnosti stále aktuální a často diskutovaná, proto se autorka rozhodla ve své bakalářské práci tomuto tématu věnovat.

Cílem práce bylo představit situaci, která panovala na českém území ve spojitosti s totalitními režimy v daném časovém období.

Práce byla rozdělena do dvou částí – teoretické a analytické. V teoretické části se práce soustředila na vysvětlení základních pojmů, které slouží k pochopení dané problematiky, jsou zde popsány totalitní režimy a jejich představitelé, a také průběh totalitních režimů na českém území. V analytické části pak na svědectví přímých účastníků totalitního režimu a jejich vnímání tohoto systému ve společnosti.

Kromě literární rešerše a sekundární analýzy dat byla použita kvalitativní technika sběru dat – semistandardizovaný rozhovor, který utvořil základ pro vypracování analytické části práce. Tato technika spočívá v kladení připravených otázek respondentovi, které jsou v případě potřeby doplněny o další otázky. Technika měla své výhody i nevýhody, velkou výhodou byl osobní kontakt s respondentem a pokládání doplňujících otázek díky kterým bylo zjištěno více informací, nevýhodou byla vysoká časová náročnost.

Empirický výzkum byl zaměřen na vybrané respondenty, kteří vládu totalitního režimu v Čechách zažili. S výzkumem souhlasilo 9 respondentů – 4 muži a 5 žen. Nejstaršímu respondentovi bylo 88 let, nejmladšímu pak 52 let. Rozhovory byly prováděné v domácím prostředí respondenta tak, aby měl pocit klidu a byl ochoten se podělit o vzpomínky ze svého života z doby totality v českých zemích.

Kapitola „Výsledky a diskuze“ analyzuje a syntetizuje výstupy semistandardizovaných rozhovorů a přináší celkový výsledek šetření. Pro lepší ilustraci bylo zvoleno rovněž grafické zpracování výsledků. Z kvalitativního šetření vyplynulo, že komunistický režim měl na životy občanů převážně negativní dopad.

Největší důraz byl při rozhovorech kladen na životní zkušenost respondenta s komunistickým režimem. Na základě kapitoly „Výsledky a diskuze“ lze tvrdit, že nejvíce problémů měli respondenti v oblasti práce, vzdělání a osobního života.

Šetření dále přineslo jednoznačné výsledky v otázce názoru na komunistický režim, kdy pouze jedna odpověď byla pozitivní. Překvapivé výsledky nepřineslo ani šetření v oblasti pozitiv a negativ komunistického režimu. Negativa jasně převažují, respondenti našli ale i pozitiva, nejčastěji se jednalo o vysokou zaměstnanost.

Jednoznačné výsledky byly nalezeny i v otázce příjezdu sovětských vojsk v roce 1968, kdy byl všemi respondenty vnímán negativně. Jen mírně odlišné výsledky přinesla otázka sametové revoluce v roce 1989, kdy pouze jeden respondent byl k novému směru vývoje společnosti do jisté míry skeptický.

Výzkum se dotkl i současné problematiky možného návratu komunistů do vlády, zde se respondenti rozdělili na dvě početně téměř stejné skupiny – skupina o jednoho člena větší odpověděla, že návrat komunistů do vlády by jí vadil, druhá skupina měla názor opačný. V případě návratu komunistů do vlády nacházejí někteří respondenti rizika, ale i pozitiva.

Výsledky šetření jasně ukazují, že problematice totalitních režimů je třeba se i nadále věnovat tak, aby nedošlo k opakování negativních důsledků.

7 Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury:

BROŽ, Jiří: *Adolf Hitler*. Praha: Naše vojsko, 2010, 31 s. ISBN 978-80-206-1127-7.

BALÍK, Stanislav a KUBÁT, Michal. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004, 167 s. ISBN 80-86569-89-6.

BLAŽEK, Petr, JECH, Karel a KUBÁLEK, Michal. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech : studie, seznamy a dokumenty*. 1. vyd. Praha: Pulchra, 2010, 635 s. ISBN 80-873-7705-2.

BLUNDELL, Nigel. *J. V. Stalin: ilustrovaný životopis*. Praha: Columbus, 1998, 96 s. ISBN 80-859-2879-5.

ČMEJREK, Jaroslav et al. *Moderní společnost a problémy politiky (kapitoly z politikologie)*. Vyd. 3. Praha: Credit, 2001, 304 s. ISBN 978-802-1308-411.

ČORNEJ, Petr et al. *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2002, 238 s. ISBN 80-723-5194-X.

DAHL, Robert Alan. *Demokracie a její kritici*. 1. vyd. Helena Blahoutová. Praha: Victoria Publishing, 1995, 349 s. ISBN 80-856-0581-3.

DRÁBOVÁ, Renáta a ZUBÍKOVÁ, Zdeňka. *Společenské vědy*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2007, 104 s. Maturita (Fragment). ISBN 978-80-253-0050-3.

DRASNER, František. *Cíhošský zázrak: zpráva o P. Josefu Toufarovi*. 1. vyd. Praha: Nakl. Libri, 2002, 191 s. ISBN 80-727-7143-4.

FAJT, Jindřich. *Listopad 1989: drama nerovného střetu o rovnost šancí*. 1. vyd. Praha: Futura, 2011, 231 s. ISBN 978-80-86844-68-8.

IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda, aneb, Smrt Milady Horákové*. Praha: Betty, 1991, 299 p., [32] p. of plates. ISBN 80-900993-1-9.

KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001, 253 s. Poznávání komunistické minulosti. ISBN 80-85947-75-7.

RIDLEY, Jasper. *Mussolini*. 1. vyd. Praha: Themis, 2002, 418 s. ISBN 80-7312-007-0.

SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2009, 482 s. ISBN 978-802-0017-260.

VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968: anatomie rozhodnutí*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1991, 192 s. ISBN 80-205-0213-0.

Seznam internetových zdrojů:

Případ Babice. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. © 2008 [cit. 2012-11-18]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/pripad-babice>

8 Seznam grafů

Graf 1 – Vztah ke komunistickému režimu (zdroj: vlastní zpracování)	44
Graf 2 - Názor na možný návrat komunistů do vlády (zdroj: vlastní zpracování).....	45

9 Přílohy

Seznam příloh:

Příloha 1: Rozhovorové otázky

Příloha 2: Rozhovor s respondentem B. K.

Příloha 3: Rozhovor s respondentem S. K.

Příloha 4: Rozhovor s respondentkou D. K.

Příloha 5: Rozhovor s respondentem K. Š.

Příloha 6: Rozhovor s respondentem L. Č.

Příloha 7: Rozhovor s respondentkou B. CH.

Příloha 8: Rozhovor s respondentkou M. P.

Příloha 9: Rozhovor s respondentkou K. Ř.

Příloha 10: Rozhovor s respondentkou E. P.

Příloha 1: Rozhovorové otázky

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?
2. V čem nacházíte největší negativa (pozitivita) komunistického režimu?
3. Jaký je Váš vztah ke komunistickému režimu?
4. Projevil se komunistický režim nějakým způsobem na Vašem konkrétním životě?
5. Můžete jmenovat nějaký konkrétní příklad (y)?
6. Jak jste vnímal (a) příjezd sovětských vojsk v roce 1968?
7. Jak jste vnímal (a) sametovou revoluci v roce 1989?
8. Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?
9. Mohl (a) byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

Příloha 2: Rozhovor s respondentem B. K.

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?

„S komunistickou ideologií nesouhlasím. Přesto jsem do KSČ v roce 1959 vstoupil, rozhodně však ne z důvodu přesvědčení touto ideologií.“

2. V čem nacházíte největší negativa (pozitivita) komunistického režimu?

„Jako největší pozitivum vidím plnou zaměstnanost, která ovšem byla udržovaná uměle, na úkor ztráty motivace a soutěživosti, jakož i udržování ztrátových výrobníků. Bylo mnoho výrobků, které se vyráběly na sklad a pak se v rámci hospodářské pomoci rozdávaly méně vyspělým zemím.“

„Negativ je celá řada. Vedoucí úloha KSČ při potlačení jakékoliv diskuze na ideologickém poli, pronásledování tzv. třídních nepřátel, i jejich potomků, kterým bylo navíc bráněno ve vzdělávání, potlačení iniciativy v podnikání zrušením i malých živností a selských usedlostí, kádrová politika.“

3. Jaký je Váš vztah ke komunistickému režimu?

„Ze všech důvodů, které jsem uvedl již ve Vaší druhé otázce a zásahu do mého života je můj vztah k tomuto režimu negativní.“

4. Projevil se tedy komunistický režim nějakým způsobem na Vašem konkrétním životě?

„Ano, projevil.“

5. Můžete jmenovat nějaké konkrétní příklady?

„Jistě.“

„Do roku 1958 jsem pracoval jako referent na Ministerstvu chemického průmyslu. V roce 1957 jsem obdržel vyznamenání „Nejlepší pracovník chemického průmyslu“. Toto vyznamenání obdrželo 10 pracovníků z celkového počtu 800 lidí. Hned na to probíhala tzv. třídně politická prověrka, při které bylo z ministerstva přeřazeno 400 lidí do výrobní sféry. Ocitl jsem se mezi nimi a na můj dotaz, jak je to možné, když jsem ještě loni patřil mezi 10 nejlepších, mně bylo sděleno, že důvodem je moje dvoje odmítnutí členství v KSČ v minulosti.“

„Nastoupil jsem tedy do výroby v tehdejšímu np Gumokov Hradec Králové ve funkci vedoucího technického rozvoje. Tento odbor měl na starosti přípravu opatření pro úsporu pracovních sil a materiálu v dalších obdobích. Sestávalo z odd. konstrukce, vývojové dílny pro stroje a zařízení, odd. vědecko-technického rozvoje a informací vývojových

technologů. Pracovalo zde cca 50 pracovníků. Výsledky naší práce byly uspokojivé, ale na stranické půdě nás zastupoval pracovník z vývojové dílny, který ne vždy dovedl správně vysvětlit naše záměry. Z tohoto důvodu jsem požádal o vstup do strany, abych mohl lépe hájit prosazování našich záměrů i na stranickém poli. V roce 1964 jsem nastoupil jako referent do Státní plánovací komise, odkud jsem přešel v roce 1969 na Ministerstvo průmyslu. Při stranické prověrce v roce 1969 jsem byl z KSČ vyškrtnut pro svůj nesouhlas se vstupem vojsk Varšavské smlouvy do naší republiky.“

„Po vyškrtnutí jsem sice mohl dále pracovat na ministerstvu v referentské funkci, nemohl jsem ale zastávat jakékoliv vedoucí funkce a nemohl jsem jezdit na služební cesty do kapitalistických států.“

6. Jak jste vnímal příjezd sovětských vojsk v roce 1968?

„Jako snahu potlačit reformní snahy v tehdejší ČSSR a jako obavu KSČ, že se zapojí do struktur demokratického světa, vnímal jsem to velmi negativně. Jako střediska kontrarevoluce byly u nás označovány ku příkladu i sklady zbraní Lidových milicí, což byla v uvozovkách ozbrojená pěst dělnické třídy.“

„Když sovětské tanky přijely, byl jsem se na ně i podívat a viděl jsem kluky, co na ně hází kostky z chodníku a vojáci, kteří seděli na tancích se jen smáli. Kdyby to ale vzali jako útok, mohlo se všechno zvrhnout v násilí.“

7. Jak jste vnímal sametovou revoluci?

„Jako důsledek hospodářských změn ve světě a znechucení lidí v sovětském bloku.“

8. A jak jste vnímal sametovou revoluci Vy osobně? Zúčastnil jste se nějaké demonstrace?

„Samozřejmě jsem byl rád, že se studenti ozvali, ale myslím si, že by se to brzy stejně rozsypalo. Situace byla již neúnosná, režim by již dlouho nevydržel a zhroutil se. Žádné demonstrace jsem se osobně neúčastnil, ale zprávy jsem samozřejmě sledoval.“

9. Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?

„Z důvodů, které jsem již uvedl, si návrat komunistů do vlády nepřeji, ale pokud tato strana získá v demokratických volbách takový počet hlasů, aby se jí to podařilo, není podle mého názoru jiná možnost, než to připustit.“

10. Mohl byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

„Pozitiva žádná nevidím. Hlavní riziko spočívá v tom, že by asi byl pak sledován ryze populistický přístup bez ohledu na zadlužování státu a ohrožení dalších generací státním bankrotem.“

Příloha 3: Rozhovor s respondentem S. K.

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?

„Určitě záporný. Dokonce jsem tuto ideologii musel studovat, ale nepochopil jsem, k čemu je to dobré.“

2. V čem nacházíte největší negativa (pozitivita) komunistického režimu?

„No, tak pozitiva se dá říci, že byli všichni zaměstnaní, protože ten kdo nepracoval, byl považován za příživníka. Zase na druhou stranu se často nepracovalo produktivně. Nevzešlo z toho nic užitečného. A negativa, tak to je dlouhá historie. Procesy, nesvoboda, nedostatek všeho možného. Mohl bych uvést i další, negativ bylo opravdu hodně.“

3. A když říkáte „nedostatek všeho“, co přesně tím myslíte?

„Na pultech chybělo průmyslové zboží, potraviny, toaletní potřeby. Na věci existovaly pořadníky, a aby se některé zboží sehnalo, tak se uplácelo. Teď se to sice dělá také, ale v té době se s tím vlastně začalo.“

4. Jaký je Váš vztah ke komunistickému režimu?

„Negativní, za tu dobu, co jsem v něm žil, jsem poznal jen problémy a stinné stránky. Světlá budoucnost v hezkých heslech byla jen pro „vyvolené“.“

5. Projevil se komunistický režim nějakým způsobem na Vašem konkrétním životě?

„Ano, i můj život byl režimem do jisté míry poznamenán.“

6. Mohl byste uvést nějaké konkrétní příklady?

„Třeba když jsem byl na vojně v roce 1979, tak jsem neměl možnost stát se důstojníkem kvůli záznamu o vyškrtnutí rodičů ze strany. Kamarádi udělali zkoušky, ale já jsem dosáhl jen na četaře a dost.“

„No a komunismus zasáhl do mého života ještě v roce 1985. Již před nástupem na vojnu jsem nastoupil do np Mitas a v roce 1985 jsem se stal vedoucím výroby. Vedení za mnou přišlo s tím, že by bylo dobré, abych byl členem komunistické strany. Nakonec jsem souhlasil, protože jsem myslel, že mě ani nevezmou, když moji rodiče byli vyškrtnutí, ale oni po mě sáhli. V roce 1989 jsem ze strany po událostech 17. listopadu okamžitě vystoupil.“

„Jinak že byl bych přímo perzekuován, to ne. Zkrátka šlo o to „držet hubu a krok“ a pak člověk neměl problémy. Ale vadilo mi, že člověk mohl něco říkat doma a jiného ve škole. Nemohli jsme být upřímní.“

7. Byl jste tedy ve straně, jaké jste měl jako člen povinnosti?

„Musel jsem platit členské příspěvky a ve volném čase absolvovat schůze a školení. Zkrátka víc povinností než užitku.“

8. Jak jste vnímal příjezd sovětských vojsk v roce 1968?

„Tak byl to šok. V té době mi bylo 14 let a s rodiči jsem trávil dovolenou v Lužických horách. Máma mě budila a říkala, že jsme okupovaní. Pamatuji si, že jsem říkal: „zase ty Němci“, a pak jsem se dozvěděl, že to jsou naši milí kamarádi z Ruska. Od té doby byli Rusové v mých očích víc nepřátelé, než bratři.“

9. Vy jste žil v Praze, když jste vyšel do ulic, poznal byste, že je to okupované území?

„Musím říct, že ani ne. V tom srpnu u nás Rusáci sice byli, ale pak se stáhli do svých prostorů. Občas člověk potkal nějakou kolonu s ruskými auty nebo vojáky, ale v zásadě ne. Spíš jich byla plná televize.“

10. Jak jste vnímal sametovou revoluci v roce 1989?

„To už jsem byl starší a měl rodinu. O tom, že se vůbec něco na Národní třídě stalo, jsme se dozvěděli vlastně až v následujícím týdnu z televize a rozhlasu. 17. listopadu jsme slyšeli sirény, které nám projížděli pod okny, nepřikládali jsme tomu však žádnou váhu. Z televizních zpráv jsme byli rozpačití, měli jsme v té době malého synka a proto i strach.“

11. Z čeho jste měl strach?

„Tak strach z toho, aby se to nějak nevymklo. Aby se komunisti nechtěli u moci udržet silou, nepovolali vojáky a nezačalo se střílet. Pak když následující sobotu byly přímé TV přenosy z Letné a tam ty davy lidí, šlo vidět, že komunisti už nekladou odpor a tak se začalo věřit v lepší časy.“

12. A ještě k současnosti. Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?

„Tady upřímně řečeno si myslím, že pokud získají hlasy, tak by tam měli být, protože když tam nebudou, tak budou dál kritizovat ostatní. Takže si myslím, že by bylo dobré, aby také získali nějakou odpovědnost, aby se dalo zhodnotit, zda něco dělají dobře, nebo ne. Pravdou je, že v parlamentu zůstávají i pravicoví politici, kteří na to taky nemají.“

13. Mohl byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

„Tak pozitiva jsem vlastně už řekl. Ukázali by, jestli umí víc než jen kritizovat ostatní. A rizika? Nevěřím, že by se v demokratické společnosti, jako je ta naše, opakoval únor 1948, jiná rizika zatím nespátřuji.“

Příloha 4: Rozhovor s respondentkou D. K.

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?

„Vyloženě negativistický a odmítavý.“

2. V čem nacházíte největší negativa (pozitiva) komunistického režimu?

„Negativ je spousta. Demagogie, omezování osobní lidské svobody, potlačování vlastních názorů, budovatelské nadšení a další.“

3. A nějaká pozitivita?

„Nedokážu Vám vyjmenovat žádná.“

4. Jaký je Váš vztah ke komunistickému režimu?

„Myslím si, že každý kdo prošel komunistickým obdobím, je jím ovlivněn. Mě vadilo budovatelské nadšení, povinné akce (1. máj, VŘSR, aktivistické nástěnky), a další negativa, která jsem Vám již řekla. Z těchto důvodů nelze mít ke komunistickému režimu pozitivní vztah.“

5. Projevil se komunistický režim nějakým způsobem na Vašem konkrétním životě?

„Ano.“

6. Jak konkrétně byl Váš život poznamenán?

„Jako dítě jsem chodila na výuku náboženství, což se pak v mém výstupním hodnocení ukázalo jako základní problém. Byla jsem označena za nežádoucí pro studium na střední pedagogické škole. I přes můj vynikající prospěch a úspěšné složení přijímacích zkoušek jsem nebyla přijata a nakonec jsem nastoupila na gymnázium do Pelhřimova, což ale také nebylo jednoduché. Ale nakonec mě vzali.“

„Režim mi do života zasahoval i po studiích. Kvůli odmítnutí členství v komunistické straně jsem byla nucena měnit své pracovní působiště. Členství jsem odmítla celkem 3krát, tatínek mi po třetím odmítnutí zkoušel mluvit do duše, radil mi, abych jim to podepsala, měla bych od nich klid, ale já jsem prostě nechtěla. Naštěstí přišel rok 1989 a já měla konečně pokoj.“

7. Jak jste vnímala příjezd sovětských vojsk v roce 1968?

„Jako velmi depresivní zážitek. Když přijeli ruští okupanti k nám do města, byla noc a tank svítil a mířil nám hlavní přímo do oken bytu. Maminka s babičkou plakaly, vypadalo to jako začátek války. Vzpomínám si, že po našem městečku bylo mnoho míst, které byly popsány nápisy proti okupantům v azbuce.“

8. Kolik let Vám v té době bylo?

„Bylo mi sedm, ale tu noc si dobře pamatuji.“

9. Jak jste vnímala sametovou revoluci v roce 1989?

„Rozporuplně. Ve škole kolovala petice proti studentské demonstraci v Praze, ale jako jedna z mála jsem jí nepodepsala. Na malém městě těch informací bylo opravdu málo, a proto jsem podnikla „výlet“ do Prahy, abych viděla skutečnou situaci. Změnami jsem byla nadšena.“

„Vadilo mi ale, že někteří lidé u nás ve městě horlivě přisluhovali režimu a v krátké době změnili své názory a stali se členy OF.“

10. Jak se díváte na možný návrat komunistické vlády?

„Negativně, opravdu si to nepřeji. Bojím se, že by to znamenalo možný návrat ke starým pořádkům, nesvobodě, šíření demagogie.“

11. Mohla byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

„Rizika jsem uvedla již ve Vaší předešlé otázce, a pozitiva Vám říci nedokážu.“

Příloha 5: Rozhovor s respondentem K. Š.

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?

„Na Vaši otázku odpovím jediným slovem: negativní.“

2. V čem nacházíte největší negativa (pozitivita) komunistického režimu?

„Negativ je opravdu hodně, ale pár příkladů: totalita, neschopnost ekonomického rozvoje, tedy přesněji jeho potlačování, nesvoboda, pronásledování třídních nepřátel. Pozitiva uvést nedokážu.“

3. Jaký Váš vztah ke komunistickému režimu?

„Negativní, důvody proč tomu tak je už jsem některé vyjmenoval, jsou i osobní.“

4. Předpokládám tedy správně, že se komunistický režim projevil i na vašem konkrétním životě?

„Ano, bohužel.“

5. Můžete uvést nějaký příklad, prosím?

„Můj otec se stal obětí padesátých let. Když mi bylo 5 měsíců, zavřeli ho, protože to byl bývalý podnikatel. Víím, že mě maminka nosila do vězení, aby mě otec alespoň viděl. Zemřel, když mi byl asi rok a půl. Umlátili ho ve vězení k smrti. Matka z tohoto důvodu nikde nesehnala práci a musela v noci umývat nádobí po restauracích – tajně. Silná nespokojenost s režimem mě nakonec přiměla k útěku z vlasti.“

6. Ve kterém roce jste emigroval?

„Bylo to v červnu 1985, v únoru 1983 se mi narodil syn Lukášek. Kvůli němu jsme se také se ženou rozhodli emigrovat. Nechtěli jsme, aby vyrůstal v režimu, který zavinil smrt jeho dědečka.“

7. Jak vaše emigrace probíhala?

„Jeli jsme na dovolenou pod stan do Jugoslávie. Z Jugoslávie jsme jeli do Rakouska a z Rakouska do západního Německa. Vše legálně, přes hranice s potvrzeními, k tomu potřebnými. Ta jsme sehnali na rakouském konzulátu v Záhřebu. V Německu na hranicích jsme požádali o azyl a bylo to. Získali jsme byt, nakonec i práci a bydlíme v Německu dodnes.“

8. V roce 1968 jste tedy ještě žil v Čechách. Jak jste vnímal příjezd sovětských vojsk?

„Okupace byla pro mě jako začátek války. Když jeli „rusáci“ kolem našich oken – rachot tanků a nákladních aut. Samopaly mířily na naše okna. V rádiu stále zněly výzvy typu: netvořte hloučky apod. Lidé si dělali zásoby jídla, proto se při nákupu některé potraviny,

třeba chleba dával na přiděl, tedy jen půlka aby se dostalo na všechny. Myslím si, že příjezd sovětských vojsk znamenal zničení naděje na fungující socialismus.“

9. Jak jste vnímal sametovou revoluci v roce 1989?

„Jako neschopnost přežití systému, který byl diktovaný sovětským svazem.“

10. Vy jste v té době žil již v zahraničí, s jakým pocitem jste sledoval zprávy z Čech?

„Zprávy jsem sledoval s husí kůží, ale samozřejmě jsem měl radost. Moje žena by se vrátila nejraději hned, já s ohledem na mou minulost nebyl tak hrr. Kvůli našemu synkovi, který si v Německu již zvykl, chodil do školy a mluvil německy, jsme zůstali v Německu a jak jsem již říkal, žijeme zde stále.“

11. Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?

„Já si nedovedu představit, že by v Česku znovu vládli komunisté! Já vím, že by to byl jiný komunismus než tenkrát, ale komunismus je komunismus.“

12. Mohl byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

„Nemyslím si, že by mohli vládu znovu zcela převzít, v tom riziko nevidím. Pozitivně by tato skutečnost mohla působit jako protiváha proti příliš doprava směřované politice.“

Příloha 6: Rozhovor s respondentem L. Č.

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?

„Vlastní ideologii komunismu, která je chápána jako směr dalšího vývoje lidské společnosti, musím ze svého hlediska obyčejného člověka hodnotit pozitivně. A to z toho důvodu, že obsahuje principy rovného právního, sociálního, společenského, kulturního a také hospodářského postavení každého člověka.“

2. V čem nacházíte největší negativa (pozitiva) komunistického režimu?

„Negativa spatřuji jednoznačně ve zneužití této ideologie v praktické politice. Negativa jsou tedy zejména třídní boj a metody jeho uplatňování, zneužívání politické moci a násilné omezování lidských práv a svobod včetně principů rovného postavení lidí ve společnosti a násilné spojování zemědělských usedlostí do družstev. Pozitiva nevidím.“

3. Jaký je tedy Váš vztah ke komunistickému režimu?

„S ohledem na již řečená negativa praktického uplatňování komunistické ideologie, je můj vztah ke komunismu ve svém souhrnu negativní.“

4. Projevil se komunistický režim nějakým způsobem na Vašem konkrétním životě?

„Jako syn tzv. kulaka, tedy třídního nepřítele, který nebyl žádným vykořisťovatelem, ale do úmoru tvrdě pracujícím zemědělcem, jsem negativa komunismu poznal na vlastní kůži.“

5. Můžete jmenovat nějaký příklad?

„Hospodářství mých rodičů se nacházelo v malé vesnici na Českomoravské vysočině. Rodičům jsem často vypomáhal při zemědělských pracích. A pak přišel rok 1950 a KSČ začala uplatňovat systém třídního boje. Otec byl označen za kulaka a třídního nepřítele s důsledky hospodářské i právní šikany, tj. např. opakující se domovní prohlídky, neúměrné a možnosti hospodářství přesahující dodávkové povinnosti, finanční pokuty za vykonstruované hospodářské nedostatky, zabavení zemědělských strojů a k tomu všemu i časté předvádění otce k výsledkům, což vedlo k podlomení zdravotního stavu otce. Na podzim téhož roku bylo pod kolektivizačním tlakem založeno ve vesnici JZD, které bylo v roce následujícím sloučeno do většího celku v rámci obce. Do JZD byl zahrnut i náš soukromý majetek, šlo o hospodářské budovy a také naše pozemky – lesy, orná půda. Byla nám ponechána chalupa s tím, že jsme museli pracovat v družstvu. Matka měla na starosti především družstevní dobytek ustájený v dříve našich chlévech, já s otcem jsme pracovali manuálně.“

„Fakt, že jsem byl synem tzv. kulaka se projevilo i na mé nemožnosti pokračovat ve vzdělávání. Po dokončení základní školy byla moje přihláška na střední školu vrácena a byl jsem ve 14 letech pracovníě zařazen jako pomocný zemědělský dělník. Pracoval jsem tedy v JZD a snažil se o možnost jakéhokoliv dalšího vzdělávání, ale všechny mé snahy byly stranickými orgány negovány.“

„Pak jsem nastoupil na vojenskou službu a v jejím závěru jsem podal přihlášku k dálkovému studiu na střední zemědělsko – technickou školu. Získal jsem doporučení od velení vojenského útvaru i stranické organizace, vykonal jsem přijímací zkoušky a byl přijat. Po návratu z vojenské služby místní stranická organizace a vedení JZD písemně žádalo školu o mé vyloučení ze studia. Ředitel školy, který byl členem krajského výboru KSČ, ale také slušný člověk, tomuto požadavku nevyhověl. Se svým rozhodnutím mě ústně seznámil. Školu jsem dokončil s vyznamenáním a přešel k nástavbovému studiu na SZTŠ oboru pěstitel – chovatel. Zde se nevyžadovalo doporučení zaměstnavatele. Po vychození této školy zůstávalo mé pracovní zařazení téměř stejné, tedy zemědělský dělník – traktorista. Snažil jsem se získat doporučení ke studiu na Vysoké škole zemědělské, ale neúspěšně. Získal jsem něco jiného – povolení změnit zaměstnavatele. Této možnosti jsem využil a přijal zaměstnání na státním statku v Praze ve funkci technika. Zde jsem bez problémů získal doporučení k dálkovému studiu na VŠZ Praha. Úspěšně jsem absolvoval pětileté studium a konečně mi byl předán diplom inženýra.“

„Pak už byla situace lepší, byl jsem pracovníě uznáván a to i přes můj nevyhovující kádrový profil a nečlenství v KSČ. Pracoval jsem v podniku, který se zabýval osivem, a postupně jsem byl přerazován na vyšší funkční místa a v roce 1990 jsem byl konečně po 12-ti letech jmenován do vedoucího oddělení.“

6. Jak jste vnímal příjezd sovětských vojsk v roce 1968?

„Příjezd okupačních vojsk jsem považoval za zavrženíhodný čin diktatury komunistického vedení SSSR. Myslím si, že příjezd jen prokázal hloubku propasti mez ideologickým učením a praktickou realizací komunismu.“

7. Jak jste vnímal sametovou revoluci?

„Vnímal jsem ji jako zákonitý vývoj Gorbačovského politického uvolnění pout, jimiž předchozí komunistický režim SSSR svíral své satelitní státy střední a východní Evropy. Tedy jako cestu, po které se československý lid vydal k vytvoření svobodné demokratické společnosti.“

8. Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?

„Jsem přesvědčen, že označení komunista neznamena automaticky nositele negativních praktik komunistického režimu, jaký jsme tady zažili. Měl jsem možnost osobně poznat komunisty – fanatiky a kariéristy, kteří byli nositeli a aktivními prosazovateli praktik diktatury komunistické strany, ale na druhou stranu také komunisty – idealisty a politicky umírněné, kteří v rámci daných možností přetvářeli komunistickou diktaturu na lidštější podobu. Proto se domnívám, že i v naší společnosti je pro komunistickou stranu místo, pokud bude prakticky dodržovat demokratické principy. A proto mi případná účast komunistů ve vládě nevádí, je to záležitost svobodné volby občanů a jejich rozhodnutí.“

9. Mohl byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

„Nevidím riziko, že by komunisté znovu převzali moc nad společností. Ale jejich politika by mohla vést k zadlužování naší země. Jako pozitivum lze vnímat fakt, že získají možnost ukázat, co umí.“

Příloha 7: Rozhovor s respondentkou B. CH.

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?

„Můj názor se měnil v čase. Na začátku byl opravdu ryze pozitivní, byla jsem přesvědčená o její správnosti a potřebnosti. Navíc můj tatínek byl dělník, takže to bylo trochu dáno i výchovou. Po zkušenostech jsem byla ale nucena změnit názor. Můj vztah ke komunistické ideologii je tedy negativní.“

2. V čem nacházíte největší negativa (pozitiva) komunistického režimu?

„Na negativa jsem přišla až později, jak jsem již říkala, já tomu opravdu věřila. Takže jako největší negativa bych dnes uvedla vykonstruované procesy, odsuzování nevinných lidí k dlouholetým žalářům a trestům smrti, porušování lidských práv, nesvoboda apod. Jako pozitivum vidím to, že byla práce. Pro mě to byl velký klad, protože otec byl nějakou dobu nezaměstnaný.“

3. Jaký je tedy Váš vztah ke komunistickému režimu?

„Dnes jednoznačně negativní.“

4. Vy jste byla tedy přesvědčená, že komunismus je správný. Vstoupila jste i do strany?

„Ano, vstoupila jsem do strany v roce 1946, tedy hned po válce. V té době jsem chodila do školy ve Zlíně a také tam pracovala. Byla jsem v kolektivu mladých lidí a spolu s většinou jsem komunistické straně věřila, že bude lépe. Navíc se po nás nechtělo, abychom chodili na schůze, politika šla mimo nás. Chodili jsme na brigády a různé akce. A další důvod mého vstupu byla i moje výchova. Tatínek byl dělník a maminka chodila vypomáhat na statek, kde dojila krávy apod.“

5. Projevil se komunistický režim nějakým způsobem na Vašem životě?

„Samozřejmě, že nějakou zkušenost s ním mám.“

6. Mohla byste mi říci nějaký konkrétní příklad?

„Tak já jsem pracovala jako sekretářka na více místech – Plzeň, Hradec Králové, Praha. Nu a v Praze jsem nastoupila na místo sekretářky ve Správě dodávek. Práce mě bavila. Ale pak přišel rok 1968. Příjezd „rusáků“ jakoby lidi probral. Začali se sepisovat rezoluce proti jejich příjezdu a já jsem je nosila na okresní výbor. A pak na jedné schůzi byl jeden takovej starej dědek, komunista, který příjezd sovětských vojsk nadšeně obhajoval a každého tím obtěžoval a vnucoval mu své názory. Já už to nevydržela a od plic mu řekla, co si myslím. A jsem přesvědčená, že právě kvůli němu se dalo vše do pohybu. Já jsem dostala nabídku

práce na ČNR, kde jsem pracovala moc ráda a pak mi přišlo z bývalého zaměstnání, že pro své názory nemohu být ve straně a tím samozřejmě ani na ČNR. Pozvali mě na hlasování o mém vyloučení. Hlasovalo se celkem 3x, protože na mé vyloučení neměli dostatečný počet hlasů. Napotřetí se jim to už povedlo, ale já s tím nesouhlasila a podala odvolání. A pak mi přišla pozvánka na ÚV KSČ. Tam na mě nastoupili dva chlapi a hučeli do mě všechno možné. Oni o mně věděli úplně všechno. Vytahovali na mě ty rezoluce, ale i to, že mám studující děti a zahradu. Byla jsem z nich opravdu vystrašená, brečela jsem, nevěděla jsem, co ode mě chtějí slyšet. Propustili mě, ale ÚV na mém vyloučení trval. Musela jsem odejít z ČNR, ale dětem nic neudělali. Naštěstí. Ale legitimaci jsem jim nevrátila.“

7. Vy jste jim odmítla vrátit legitimaci? Proč?

„Já jsem se za své členství nestyděla, mrzelo mě, že mě vyhazují a chtěla jsem si ji nechat jako památku. Ale nakonec jsem ji vrátila, protože oni s tím furt otravovali, byli dost naštvaní a měla jsem pořád strach o ty moje děti.“

8. Jak jste vnímala příjezd sovětských vojsk v roce 1968?

„Bylo to nemilé překvapení. Nesouhlasila jsem s ním. Přineslo to zbytečné smrti, slyšela jsem, že se v ulicích i střílelo. A strana se svých obyvatel nezastala. Nemohla jsem sice pořádně nic dělat, ale nehodlala jsem se s tím smířit.“

9. Jak jste vnímala sametovou revoluci v roce 1989?

„Nevěděla jsem úplně přesně, co se děje, ale věděla jsem, že komunisté skončí a to bylo na tom to nejlepší. Všechny jejich zlé skutky vyplouvaly na povrch. Na žádné demonstraci jsem tedy osobně nebyla, už jsem byla taky starší paní, ale přenosy v televizi jsem sledovala.“

10. Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?

„Víte, já si myslím, že svým způsobem jsou všechny ty strany stejné. Všem jde o moc a koryta. Nevadí mi, že v té vládě nejspíš budou. Ale pokud tam chtějí být, myslím, že by bylo správné, aby si změnili název, což oni odmítají.“

11. Mohla byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

„Negativa ani nevím, a co se týče pozitiv – no možná by se poučili z minulosti a snažili se poctivě hájit zájmy těch, kteří je zvolili i těch ostatních.“

Příloha 8: Rozhovor s respondentkou M. P.

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?

„Můj vztah ke komunistické ideologii je vesměs pozitivní. Pocházím z dělnické rodiny, otec pracoval jako brusič kovů ve Škodových závodech v Plzni, matka byla pomocná dělnice v zemědělském statku. Před II. světovou byl často nezaměstnaný. V těchto časech vypomáhal u místních sedláků jako zemědělský dělník. A právě v této době celá naše rodina začala sympatizovat s myšlenkou na sociální rovnost a zlepšení života lidí, kteří se nacházejí v chudších poměrech.“

2. V čem nacházíte největší negativa (pozitiva) komunistického režimu?

„Tak jako pozitiva bych uvedla plnou zaměstnanost, zkrátka všichni měli práci a to je důležité, cítila jsem větší bezpečnost v běžném životě, výrazně se zmenšily rozdíly mezi chudáky a boháči, člověk mohl odejít do důchodu daleko dřív a ne pracovat až do úmoru. Teď se chodí podle mě hrozně pozdě.“

3. A negativa?

„I ta se samozřejmě nějaká najdou – politické procesy, vláda jedné strany, nesvoboda a absence demokracie v politice, takže vyloučení jakékoli diskuze.“

4. Jaký je Váš vztah ke komunistickému režimu?

„Ve své podstatě pozitivní.“

5. A z jakého důvodu je Váš vztah pozitivní?

„U mé osoby vychází můj pozitivní přístup ze životních zkušeností.“

6. Projevil se komunistický režim nějakým způsobem na Vašem konkrétním životě?

„Tak svým způsobem ano, ale nijak mi neškodil.“

7. Můžete jmenovat nějaký konkrétní příklad?

„Zkusím to. Po válce jsem se provdala za elektrikáře, který pracoval ve Škodových závodech. Dokonce zastával i významnou funkci v rámci komunistické strany. Měli jsme proto poměrně vysoký příjem a naše životní úroveň byla také velmi dobrá. Díky postavení mého muže čerpala naše rodina řadu výhod. Kromě dobrého zabezpečení jsme měli i možnost časté rekreace do zahraničí, a to nejen do zemí sovětského bloku, ale i do zemí bloku kapitalistického.“

8. Jak jste vnímala příjezd sovětských vojsk v roce 1968?

„Obsazení tehdejšího ČSSR vojsky Varšavské smlouvy mě nepříjemně zaskočilo. Nevěřila jsem, že by u nás hrozil nějaký kontrarevoluční převrat. Ale i přes to jsem svým způsobem chápala, že má vedení SSSR starost, aby u nás nedošlo ke změně režimu.“

9. Jak jste vnímala sametovou revoluci v roce 1989?

„Sametovou revoluci jsem přijala jako důsledek chyb našeho tehdejšího vedení.“

10. Jaké chyby máte především na mysli?

„Tak např. příliš silné omezování soukromého vlastnictví a podnikání a v případě podnikání i toho opravdu drobného, nedostatky některého zboží na trhu, omezování možnosti cestovat apod.“

11. Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?

„Mně to nevadí. KSČM je podle mě legální politická strana, a pokud ji bude volit dostatečné množství lidí, má podle mého názoru právo účastnit se na řízení veřejných věcí a to na všech úrovních, tedy i na té vládní.“

12. Mohla byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

„Rizika žádná nespátřuji. Nemyslím si, že by KSČM získala tolik hlasů, aby mohla vládnout sama bez podpory jiných stran v koalici. Pozitiva vidím v tom, že by se třeba konečně začalo více myslet na chudší vrstvu společnosti a na důchodce, kladl by se důraz na odstranění korupce a nezaměstnanosti.“

Příloha 9: Rozhovor s respondentkou K. Ř.

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?

„Víte, vzhledem k mým životním zkušenostem musím odpovědět, že velmi, velmi záporný.“

2. V čem nacházíte největší negativa (pozitiva) komunistického režimu?

„Z mého pohledu vidím jen samá negativa, pozitivum nedokážu říct jedině. Z negativ bych Vám uvedla několik příkladů: pronásledování třídních nepřátel, nesvoboda, násilné zabírání soukromého majetku, nemožnost cestovat, nerovnost občanů apod. Mohla bych pokračovat dál, ale tohle pro představu úplně stačí.“

3. Jaký je Váš vztah ke komunistickému režimu?

„Jednoznačně negativní.“

4. Z jakého důvodu je Váš vztah ke komunistickému režimu negativní?

„Tak z výše uvedených skutečností je to jasné. Spousta negativ, žádná pozitiva a neoprávněné zásahy do života lidí.“

5. Projevil se komunistický režim nějakým způsobem na Vašem životě?

„Ano, a řekla bych, že docela významně.“

6. Mohla byste mi uvést konkrétní příklad?

„Moje rodina měla na tu dobu poměrně značný majetek. Moji prarodiče vlastnili krásný hotel, ale kromě toho jsme měli i rodinnou vilu se zemědělskou usedlostí a přilehlými pozemky a lesy. Já jsem se narodila v roce 1943 a z rodinné historie si nevybavuji, že bychom měli za války nějaký významný problém. Jenže pak přišel únor 1948, komunisté uchopili moc a můj otec ze strachu před nimi utekl do západního Německa. Následně nám sebrali veškerý majetek, vilu jsme museli opustit a nám byl vyčleněn jen malý prostor k žití v hotelu, kde matka pracovala jako běžná pracovní síla. Myslím, že byla pokojská, něco takového, už přesně nevím. Naše vila sloužila jako byty pro obyvatele obce. Matka se po nějaké době znovu vdala a já jsem se ve svých 17 letech rozhodla, že rodinu opustím a odejdu do Prahy.“

7. Vrátili Vám všechnen majetek po roce 1989?

„V podstatě ano, ovšem s velkými potížemi a ve značně zdevastovaném stavu, kromě hotelu, který byl relativně v pořádku. To, že nám vrátili majetek, vyvolalo také spor s mými sourozenci, ale nakonec jsme se dokázali dohodnout.“

8. Jak jste vnímala příjezd sovětských vojsk v roce 1968?

„No, to byl šok a hrůza! Já jsem v té době žila v Praze – Dejvicích s malým, tehdy asi 3letým synkem a z toho důvodu jsem měla velký strach. V ulicích to totiž opravdu vypadalo jako začátek války – v ulicích tanky a vojáci a nad námi letadla. Občas jsem z ulice zaslechla i střelbu a bála jsem se synem vyjít ven.“

9. Jak jste vnímala sametovou revoluci v roce 1989?

„Pád režimu jsem samozřejmě vítala s velkým nadšením. I přesto, že jsem v tu dobu již měla vybudované určité rodinné zázemí a naše životní situace nebyla tak špatná, byla jsem ráda, že konečně skončí vláda lidí, kteří nemají o demokracii a lidských právech ani zdání.“

10. Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?

„Nepřeji si ho, obávám se ho a bohužel ho po příštích volbách vidím jako reálný. I přes prohlášení komunistů, že se oprostí od své minulosti, to v reálu prostě nevidím jako možné.“

11. Mohla byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

„Pozitiva opět nedokážu říct žádná. A co se týče rizik, bojím se, že by mohli vést takovou politiku, která by dále zadlužovala náš stát.“

Příloha 10: Rozhovor s respondentkou E. P.

1. Jaký je Váš vztah ke komunistické ideologii?

„Já jsem se komunistickou ideologií nikdy do hloubky nezabývala. Ale k té ideologii, jako takové je můj vztah negativní.“

2. V čem nacházíte největší negativa (pozitiva) komunistickému režimu?

„Tak jako negativa bych uvedla nesvobodu, politické procesy s lidmi, kteří absolutně nic neudělali, zabavování soukromého majetku. Samozřejmě, že těch špatností bylo víc, ale tyhle si vybavím tak nějak hned. Za pozitivum lze s nadsázkou považovat 100% zaměstnanost a jako opravdu pozitivní skutečnost mi z dnešního pohledu připadá převaha malých obchodů s kvalitním zbožím českého původu, najít český výrobek je čím dál větší problém. Někdy mi přijde, že se stáváme „smetištěm Evropy“. Dříve jsem koupila český ručník a mám ho dodnes. A dnes koupím ručník z asijské výroby a po prvním praní ho můžu vyhodit.“

3. Jaký je Váš vztah ke komunistickému režimu?

„Musím říct, že negativní.“

4. Proč je Váš vztah ke komunistickému režimu negativní?

„Neoprávněně zasahoval lidem do života, což mělo občas fatální následky.“

5. Projevil se komunistický režim nějakým způsobem na Vašem životě?

„Tak to víte, nějaký problém s nimi v naší rodině také byl.“

6. Mohla byste jmenovat nějaký konkrétní příklad, prosím?

„Já jsem vyrůstala v obyčejné rodině se třemi dalšími sourozenci. Komunistický režim, nebo spíš bych upřesnila, lidé, kteří ve straně byli, se podle mých vzpomínek v životě naší rodiny projevil v případě tatínka a také mě samotné. Můj tatínek pracoval jako vedoucí malé provozovny na výkup sběrných surovin. Své povolání vykonával vždy zodpovědně, jenže i přesto si vedení stále vyhledávalo všelijaké nedostatky a komplikovalo mu práci tak, že nakonec z funkce vedoucího odešel a celý život pracoval jako výkupce. Trnem v oku vedení bylo i to, že tatínek byl věřící člověk, pravidelně chodil do kostela a nebyl členem KSČ. Já jsem měla nejspíš ze stejného důvodu problém ve škole. Také jsem věřící člověk. Měla jsem velmi dobré výsledky, ale v 8. ročníku mi bylo ředitelem školy sděleno, že v žádném případě nemám počítat s tím, že bych dostala doporučení ke studiu na střední škole. Rodiče se nakonec rozhodli, že se odstěhují k naší babičce do jiného okresního

města. Tam jsem dokončila ten poslední ročník základky a pak bez dalších problémů nastoupila na střední pedagogickou školu.“

7. Jak jste vnímala příjezd sovětských vojsk v roce 1968?

„V roce 1968 jsem byla velmi mladá, to mi bylo nějakých 14 let. Prožívala jsem v rámci mezi normální mládí, sportovala jsem a pomáhala rodičům. Příjezd sovětských a ostatních vojáků jsem samozřejmě prožívala velmi negativně. Osobně, tedy tváří v tvář vojenské síle jsem se naštěstí neocitla. Naším městem tanky jen projely, náš dům nestál na jejich hlavní trase. Pamatuji si, že na několika místech v městě byly protestní nápisy psané bílou barvou. Bylo to těžké období, bála jsem se, co může následovat dál.“

8. Jak jste vnímala sametovou revoluci v roce 1989?

„Informace o listopadových událostech v Praze se k nám na malé město dostávaly se zpožděním. A zpočátku taky pěkně zkreslené. V té době jsem byla již vdaná, vychovávali jsme 4 děti a tak jsme byli odkázáni na sledování televize a získávání informací od příbuzných a známých, kteří v Praze žili a byli jak se tak říká „u toho“. Zpočátku jsem tedy význam studentské demonstrace nechápala, ale postupně jsem vše prožívala velmi emocionálně a s radostí.“

9. Jak se díváte na možný návrat komunistů do vlády?

„Právě prohlubování rozdílů mezi lidmi, hlavně po ekonomické stránce, nahrává levicovým stranám. Hlavně komunistům. Návrat komunistů je možný a netěší mě to. Myslím, že svou vládu už jednou předvedli, moc růžově to nedopadlo, není třeba další, i když upravená verze.“

10. Mohla byste uvést nějaká rizika (pozitiva), které by návrat komunistů přinesl?

„Já pozitiva nevidím žádná. Opravdu ne. Riziko tu jedno vidím. Bojím se, že by mohli vést takovou politiku, která by naší zemičku dál zadlužovala.“